

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte
Psiholoģijas nodaļa

Psiholoģijas bakalaura studiju programmas
studentes **Solvitas Neijas,**
stud. apl. Nr. sn06007

Bakalaura darbs
**Vecāku audzināšanas pieeju saistība ar vecāku kompetences
izjūtu**

Darba vadītāja: Mg.psych., lektore Inga Skreitule-Pikše

Rīga 2010

Satura rādītājs

Rezumējums	2
Abstract	3
Ievads	4
Audzinašana	8
Audzinašanas stili.....	8
Audzinašanas pieejas	9
Vecāku kompetences izjūta.....	12
Audzinašanas pieeju saistība ar vecāku kompetences izjūtu	17
Metode.....	22
Rezultāti	24
Iztirzājums.....	28
Nobeigums	32
Izmantotās literatūras saraksts.....	35
Pielikumi.....	44

Rezumējums

Pētījuma mērķis bija izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām. Pētījuma gaitā tika ievākti dati no 30 ģimenēm (30 mātēm un 30 tēviem), kurās ir vismaz viens bērns vecumā no 7 līdz 11 gadiem.

Izlases raksturojums – respondenti vecumā no 25 līdz 54 gadiem. Tēvu vidējais vecums - 38,9 gadi, mātēm – 36,3 gadi. Izlasi veidoja 50% tēvi un attiecīgi 50% mātes. Pētījumā izmantotais instrumentārijs:

1) Alabamas audzināšanas aptauja (The Alabama Parenting Questionnaire (APQ), Clerkin, Marks, Policaro & Halperin, 2007). Adaptāciju latviešu valodā veikusi 2006. gadā L. Kalniņa maģistra darba ietvaros (Kalniņa, 2006).

2) Vecāku kompetences izjūtas skala (Parenting Sense of Competence Scale (PSOC), Johnston & Mash, 1989). Skalu latviešu valodā adaptējušas Inga Skreitule -Pikše un Sandra Sebre (Skreitule-Pikše & Sebre, 2008). Skalai ir atsevišķa forma, kas domāta mātēm, un forma tēviem.

Tika konstatēta statistiski nozīmīga pozitīva saistība starp vecāku iesaistīšanos bērna aktivitātēs un viņu priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā un vecāku kompetences izjūtu kopumā. Tika konstatēta arī pozitīva saistība starp pozitīvu vecāku attieksmi pret bērnu un viņu priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā un kopējo vecāku kompetences izjūtu. Negatīva saistība konstatēta starp vecāku sliktu attieksmi pret bērnu un viņu priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā un vecāku kompetences izjūtu kopumā. Kā arī negatīva statistiski nozīmīga saistība tika konstatēta starp vecāku pretrunīgu disciplinēšanu un vecāku apmierinātības izjūtu. Tēviem – konstatēta statistiski nozīmīga saistība starp iesaistīšanos bērna aktivitātēs un viņu priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā un vecāku kompetences izjūtu kopumā, kā arī starp pozitīvu vecāku attieksmi pret bērnu un viņu priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā.

Atslēgas vārdi: *vecāku kompetences izjūta, audzināšanas pieejas, mātes, tēvi*

Abstract

The purpose of this study was to explore the relationship between sense of competence in the parenting role and parenting practices. During the research data was collected from 30 families (30 mothers and 30 fathers) which had at least one child aged 7 to 11 years old.

Sample characteristics - respondents aged 25 to 54 years. The mean age of the fathers - 38.9 years, of the mothers - 36.3 years. Sample consisted of 50% of fathers and 50% of mothers. The following tools were used in current study:

1) The Alabama Parenting Questionnaire (The Alabama parenting Questionnaire (APQ), Clerkin, Mark, Policaro & Halperin, 2007). Adapted in Latvian by L. Kalnina as part of her Master's paper in 2006 (Kalnina, 2006).

2) Parenting Sense of Competence Scale (Parenting Sense of Competence Scale (PSOC), Johnston & Mash, 1989). This scale was adapted in Latvian by Inga Skreitule-Pikse and Sandra Sebre (Skreitule-Pikse & Sebre, 2008). The scale has a separate form, which is designed for mothers and a form designed specifically for fathers.

A statistically significant positive relationship was detected between parental involvement in child's activities and their perception of the effectiveness of their parenting role and sense of competence in the parenting role in general. Also, a positive relationship was found between positive parental attitudes towards children and their perception of the effectiveness of their parental role and the overall sense of competence in the parenting role. A negative relationship was found between parental negative attitude towards their children and their idea of their effectiveness in their parental role and sense of competence in the parenting role in general. As well as a statistically significant negative relationship was found between contradictory parental discipline and their satisfaction in their performance of the parental role. For fathers – a statistically significant relationship was found between parental involvement in child's activities and their perception of the effectiveness of their parental role and sense of competence in the parenting role in general, as well as between positive parental attitudes towards children and their perception of the effectiveness of their parental role.

Keywords: sense of competence in the parenting role, parenting practices, mothers, fathers

Ievads

20. gadsimta vidū psihologi vairāk sāka pievērsties pētījumiem par bērnu audzināšanu, jo jau tajā laikā tika konstatētas saistības starp bērnu-vecāku mijiedarbību un bērnu emocionālo un psiholoģisko labklājību (Freeman & Grayson, 1955, Harris, Gough, & Martin, 1950, Mark, 1953, Miles, 1945, Radke, 1946, kā minēts arī ar vecāku priekšstatiem par sevi kā vecākiem un viņu izjūtām, esot vecāku lomā (Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung & Johnston, 2000; Rogers & Matthews, 2004).

Pētījumos par bērnu audzināšanu tika izdalīti atsevišķi audzināšanas stili – autoritārais, autoritatīvais un visatļaujošais (Baumrind, 1967), kā arī tika pētīta audzināšanas pieeju saistība ar bērnu attīstību. Ja audzināšanas stili nosaka vispārējo emocionālo klimatu mājās, tad audzināšanas pieejas apraksta konkrēto vecāku rīcību un uzvedību (Darling & Steinberg, 1993, kā minēts Shelton, Frick, & Wootton, 1996). Daudzos pētījumos dažādās izlasēs tika konstatētas saistības starp audzināšanas pieejām un bērna uzvedību un psiholoģisko labklājību (piem., Cornell & Frick, 2007; Dalton, Frick-Horbury, & Kitzmann, 2006; Kim & Ge, 2000; Shelton & Harold, 2008; Marian, Strauman, & Denney, 1998 u.c.).

Šajā pētījumā, runājot par audzināšanas pieejām, tiks izmantots Karenas Šeltonas, Pola Frika un Džeinas Vūtonas (Shelton, Frick, & Wootton) audzināšanas pieeju modelis, kas ietver sevī piecas audzināšanas pieejas (Shelton, Frick, & Wootton, 1996): 1) Iesaistīšanās; 2) Pozitīva audzināšana; 3) Slikta uzraudzība; 4) Pretrunīga disciplinēšana; 5) Fiziska sodīšana. *“Iesaistīšanās”* – raksturo, cik lielā mērā vecāki iesaistās un ir ieinteresēti bērna izrādītajās aktivitātēs, cik bieži cenšas palīdzēt un veicināt bērna iniciatīvu.

“Pozitīvā audzināšana” – raksturo vecāku emocionālo attieksmi pret bērnu, pieņemšanu, kā arī norāda uz pozitīvu stimulu lietošanu, lai nostiprinātu bērnam labu uzvedību.

“Slikta uzraudzība” – norāda uz vecāku atbildības trūkumu. Laba uzraudzība, savukārt, izpaužas kā vecāku interese par bērna gaitām, drošību mājās un ārpus tās; bērns tiek mīlēts un aizsargāts, bet viņa gaitas tiek kontrolētas.

“Pretrunīga disciplinēšana” – raksturo, cik bieži vecāki bērna audzināšanā nelieto konsekventas disciplinēšanas metodes, kas liecina par vecāku grūtībām izvirzīt konkrētus noteikumus un tos ievērot gan prasībās, gan arī kādā noteiktā laika posmā.

“Fiziska sodīšana” – raksturo, cik lielā mērā vecāki audzināšanas praksē lieto miesas sodus.

Vecāku kompetences izjūta ir personas apmierinātība un priekšstats par savu efektivitāti vecāku lomā (Johnston & Mash, 1989). Vecāku kompetences izjūta ietver sevī divus aspektus: vecāku pašefektivitāti jeb vecāku priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā, un

apmierinātības izjūtu, ko vecāki iegūst, audzinot bērnu (Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Pašefektivitāte ir „vecāku kompetences izjūtas instrumentālā dimensija, kas norāda pakāpi, kādā vecāks jūtas kompetents, spējīgs risināt problēmas un zinošs audzināšanas jautājumos” (Johnston & Mash, 1989, 173). Vecāku pašefektivitāte nozīmē vecāku pārliecību, ka viņi spēj efektīvi veikt darbības, kas ir saistītas ar audzināšanu un citiem vecāku pienākumiem (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Apmierinātība ar vecāku lomu ir „afektīvā dimensija, kas norāda, kādā mērā vecāki nejutās frustrēti, trauksmaini un vāji motivēti vecāku lomai” (Johnston & Mash, 1989, 173). Citiem vārdiem, apmierinātības aspekts nosaka, vai cilvēki jūtas apmierināti, gandarīti vecāku lomā. Kaut gan apmierinātība un efektivitāte ir divi relatīvi neatkarīgi aspekti, starp tiem pastāv saistība (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Rogers & Matthews, 2004; Pisterman, Firestone, McGrath, Goodman, Webster, Mallory, & Goffin, 1992), jo „ir grūtības gūt apmierinātību no darbības, kurā cilvēkam pietrūkst prasmes, un pretēji, ir grūtības kļūt prasmīgam darbībā, no kuras cilvēks neiegūst apmierinājumu” (Rogers & Matthews, 2004, 88).

Daudzos pētījumos tika konstatēta saistība starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku uzvedību, piem., tika konstatēta saistība starp vecāku kompetences izjūtu un mātes uzvedību spēles un uzdevumu pildīšanas laikā ar saviem bērniem (Mash & Johnston, 1983, kā minēts Johnston & Mash, 1989), mātes maiguma izjūtām un maiguma izrādīšanu pret bērnu (Mercer & Ferketich, 1994, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000), negatīvām reakcijām uz bērna pretošanos (Johnston & Patenaude, 1994, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000) u.c.

Daži pētnieki ir atklājuši, ka vecāku kompetences izjūta un atbalsts, kuru nodrošina partneris un apkārtnē, nosaka vecāku attieksmes un audzināšanas pieejas (McLaughlin & Harrison, 2006; Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009; Bouchard et al., 2007). Piemēram, vecāku pašefektivitāte ir saistīta ar efektīvām audzināšanas pieejām (McLaughlin & Harrison, 2006) un sirsnīgu attieksmi pret bērnu (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Ženevjēva Bušarda (Genevieve Bouchard) ar kolēģiem pētījumā konstatēja, ka vecāku pašefektivitāte veicina vecāku iekšējo motivāciju mijiedarboties ar bērnu, lielāku iesaistīšanos bērna audzināšanā un efektīvāku audzināšanas pieeju izmantošanu (Bouchard et al., 2007).

Šī pētījuma mērķis ir izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām. Latvijā veiktajos pētījumos par vecāku un bērnu mijiedarbību šis aspekts līdz šim nebija pētīts. Citu valstu pētījumos tiek lietotas dažādas metodes, kuras vērstas uz vecāku priekšstatu par savu efektivitāti noteikšanu, kā arī ir izmantotas citas skalas audzināšanas pieeju noteikšanai, pētīti citi vecuma posmi vai specifiskas izlases, piemēram,

hiperaktīvi bērni vai bērni ar autismu. Šajā pētījumā tiks pētīti vecāku kompetences izjūtas abi aspekti (gan apmierinātība, gan priekšstats par savu efektivitāti), kā arī tiks apskatīta šo aspektu saistība ar audzināšanas pieejām. Šim nolūkam tiks izmantota Alabamas audzināšanas aptauja. Pētījumā piedalījās vecāki, kuru bērni ir vecumā no 7-11 gadiem bez novērotām slimībām vai uzvedības problēmām. Atšķirībā no citiem pētījumiem, šajā pētījumā tiks pievērsta uzmanība vecāku kompetences izjūtas saistībām ar audzināšanas pieejām gan vecākiem kopā, gan arī šīs saistības atsevišķi tēviem un mātēm.

Pētījuma mērķis: izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām.

Pētījuma jautājumi:

- 1) Kādas saistības pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām?
- 2) Kādas saistības pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām atsevišķi mātēm un tēviem?
- 3) Vai pastāv atšķirība starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni?

Pētījuma mainīgie lielumi: vecāku kompetences izjūta, audzināšanas pieejas

Pētījuma izlase: 30 ģimenes (30 mātes un 30 tēvi), kurās ir vismaz viens bērns vecumā no 7 līdz 11 gadiem .

Pētījuma dizains un datu ievākšanas metodes: korelatīvais pētījums, pētījuma shēmu skatīt 1. pielikumā. Dati tiks ievākti izmantojot sekojošu instrumentāriju:

1) Alabamas audzināšanas aptauja (The Alabama Parenting Questionnaire (APQ), Clerkin, Marks, Policaro & Halperin, 2007). Adaptāciju latviešu valodā veikusi 2006. gadā L. Kalniņa maģistra darba ietvaros (Kalniņa, 2006).

2) Vecāku kompetences izjūtas skala (Parenting Sense of Competence Scale (PSOC), Johnston & Mash, 1989). Skalu latviešu valodā adaptējušas Inga Skreitule -Pikše un Sandra Sebre (Skreitule-Pikše & Sebre, 2008). Skalai ir atsevišķa forma, kas domāta mātēm, un forma tēviem.

Bakalaura darbs sastāv no rezumējuma, rezumējuma angļu valodā, ievada, teorētiskās daļas, kurā ietvertas sekojošas nodaļas: 1) Audzināšana, 2) Vecāku kompetences izjūta, 3) Audzināšanas pieeju saistības ar vecāku kompetences izjūtu un metodes, rezultātiem, iztirzājuma, nobeiguma un izmantotās literatūras saraksta un pielikumiem. Darba kopējais

apjoms ir četrdesmitdivas lpp., literatūras sarakstā ir iekļauts deviņdesmitviens avots, pielikumi septiņas lpp.

Audzināšana

Lielāka interese par vecāku attieksmēm pret bērnu un par vecāku izmantotajām audzināšanas pieejām psiholoģijas zinātnē radās jau 1940tajos. gados, kad pētījumos atklājās saistības starp bērnu-vecāku mijiedarbību un bērnu emocionālu un sociālo attīstību (Freeman & Grayson, 1955, Harris, Gough, & Martin, 1950, Mark, 1953, Miles, 1945, Radke, 1946, kā minēts Schaefer & Bell, 1957).

Audzināšana tiek definēta kā sociālās pieredzes pārmantošana pieaugušo apzinātā mijiedarbībā ar bērnu, kurā pieaugušais rada bērnam iespējas iemācīties dzīvot sabiedrībā, veidojot pieaugušā ideāla tēlu. Audzināšanas stils tiek raksturots kā audzinātāju apzinātu vai neapzinātu savstarpēji saistītu paņēmienu komplekss izveidotā redzējuma realizācijai, kas virzīts uz bērna personības un dzīves priekšstatu veidošanu (Psiholoģijas vārdnīca, 1999).

Pētījumos, par audzināšanu, parādās, ka ‘‘audzināšanas stili’’ un ‘‘audzināšanas pieejas’’ ir atšķirīgi jēdzieni. Audzināšanas stils nosaka vispārējo emocionālo klimatu mājās, bet ‘‘audzināšanas pieeju’’ jēdziens ir saistīts ar vecāku konkrētu rīcību un uzvedību (Darling & Steinberg, 1993, kā minēts Shelton, Frick, & Wootton, 1996).

Šajā darbā pētītas tiks audzināšanas pieejas, bet sākumā tiks sniegts arī teorētisks ieskats par audzināšanas stiliem.

Audzināšanas stili

Dažādu autoru darbos termins ‘‘vecāku audzināšanas stils’’ tiek interpretēts atšķirīgi, bet visbiežāk ar to saprot Baumrindes (Baumrind) izdalītos audzināšanas stilus. Baumrindes (Baumrind, 1967) uzskati par vecāku audzināšanas stilu atšķīrās no agrīno pētnieku uzskatiem. Darling un Steinberg (Darling & B Steinberg, 1993) piedāvā modeli, kurā vecāku audzināšanas stilu definē kā pret bērnu vērsto attieksmju kopumu, kas tiek darīts zināms bērnam un kas rada emocionālo klimatu, kurā tiek pausta vecāku uzvedība. Šī uzvedība sevī iekļauj gan specifisku, uz mērķi orientētu uzvedību, ar kuras palīdzību vecāki realizē savus vecāku pienākumus, gan ne-uz-mērķi vērstu vecāku uzvedību, tādu kā žesti, balss toņa maiņu vai spontānu emociju izpausmes.

Maccobi un Martins (Maccoby & Martin, 1983) uzsvēra, ka audzināšanas stiliem ir divi svarīgi komponenti: vecāku prasības (kontrolē) un vecāku atsaucība (siltums). Šo komponentu mijiedarbība veido četras audzināšanas kategorijas – augsta prasības, augsta atsaucība un zemas prasības, zema atsaucība.

Baumrinde precizēja vienu plašu vecāku audzināšanas funkciju – kontroli – un pievienoja tam sīkāku skaidrojumu par šo sfēru. Viņa izdalīja trīs atšķirīgus vecāku kontroles

tipus: *visatļaujošo, autoritāro un autoritatīvo*. Kā arī, Baumrindē izmantoja savādāku – veidojošu (configurational) – pieeju vecāku audzināšanas stila definēšanā, viņa uzskatīja, ka jebkura vecāku audzināšanas aspekta izmantošana (ideoloģija, briedums, specifisku disciplināro tehniku izmantošana) ir atkarīga no pārējo aspektu veida (Baumrind, 1967).

Baumrindes *visatļaujošā – autoritārā – autoritatīvā* tipoloģija pierādīja auglīgus rezultātus audzināšanas izpētē. Astoņdesmito gadu sākumā šis trīspusīgais modelis bija pilnībā iesakņojies bērnu attīstības nozarē.

Autoritatīvie vecāki atspoguļo bērna rīcību un dod skaidrus standartus bērna uzvedībai. Viņi ir uzstājīgi, bet tai pat laikā nav uzbāzīgi. Viņu disciplinārās metodes ir drīzāk atbalstošas, nekā sodošas. Viņu uzstājība izpaužas kā pašu sociālā atbildība un ir vērsta uz sadarbību (Baumrind, 1967)..

Autoritārie vecāki ir orientēti uz statusa īstenošanu un sagaida, ka bērni pakļausies viņu pavēlēm bez jebkādiem izskaidrojumiem. Šie vecāki veicina sakārtotu un strukturētu vidi ar skaidriem noteikumiem, bet attiecībās ar bērniem trūkst emocionālās tuvības (siltuma) (Baumrind, 1967).

Saistībā ar audzināšanas stilu vēl var runāt par kontroles īstenošanu, kura var būt veselīga un neveselīga psiholoģiska manipulācija. Ar neveselīgo psiholoģisko kontroli – vainas izjūtas radīšanu, mīlestības liegšanu vai kaunināšanu, kas raksturīga autoritāriem vecākiem, vecāki negatīvi ietekmē bērna psiholoģisko un emocionālo attīstību (Barber, 1996).

Visatļaujošie vecāki ir iecietīgi un nenosaka skaidrus standartus bērna uzvedībai. Viņiem pašiem ir zems pašregulācijas līmenis un viņi izvairās no konfrontācijas, ja bērns neklausā (Baumrind, 1967).

Kopumā, var secināt, ka dažādu autoru darbos termins „vecāku audzināšanas stils” tiek interpretēts atšķirīgi. Kā jau minēts iepriekš, Baumrindes izdalītie audzināšanas stili *visatļaujošais – autoritārais – autoritatīvais* ir nopietni iesakņojušies bērnu attīstības nozarē. *Visatļaujošie* vecāki nenosaka skaidrus standartus bērna uzvedībai, *autoritārie* vecāki ir orientēti uz statusa īstenošanu un sagaida, ka bērni pakļausies viņu pavēlēm bez jebkādiem izskaidrojumiem, savukārt, *autoritatīvie* vecāki atspoguļo bērna rīcību un dod skaidrus standartus bērna uzvedībai.

Audzināšanas pieejas

Audzināšanas stils nosaka vispārējo emocionālo klimatu mājās, bet „audzināšanas pieeju” jēdziens ir saistīts ar vecāku konkrētu rīcību un uzvedību (Darling & Steinberg, 1993, kā minēts Shelton, Frick, & Wootton, 1996).

Šajā pētījumā tika izmantots Karenas Šeltonas, Pola Frika un Džeinas Vūtonas (Karen K. Shelton, Paul J. Frick, & Jane Wootton) audzināšanas pieeju modelis, kas ietver sevī piecas audzināšanas pieejas, kas psiholoģijas pētījumos visbiežāk tika saistītas ar bērnu uzvedības problēmām un delinkvento uzvedību (Shelton, Frick, & Wootton, 1996). Šīs audzināšanas pieejas ir: 1) Iesaistīšanās – sarunāšanās ar bērnu, kopīga darbošanās, savstarpēja atklātība, izpalīdzīgums; 2) Pozitīva audzināšana – uzslavēšana, apbalvošana, komplimentu izteikšana, apskaušana; 3) Slikta uzraudzība – noteikumu neievērošana, kontroles trūkums, informācijas trūkums par bērna atrašanās vietu; 4) Pretrunīga disciplinēšana – draudu neīstenošana, sodu trūkums, sodīšanas atkarība no vecāka garastāvokļa; 5) Fiziska sodīšana – sišana, pērsana. Audzināšanas pieeju modelī pastāv vēl sestais faktors, kurā iekļautas alternatīvas audzināšanas metodes (ignorēšana, kabatas naudas atņemšana u.c.), kas dod iespēju objektīvāk un daudzpusīgāk izvērtēt audzināšanu (Shelton, Frick, & Wootton, 1996).

Šī pieeja audzināšanas izvērtēšanai tika izmantota daudzos pētījumos, kur konstatētas saistības starp vecāku-bērnu mijiedarbību un bērna uzvedību un/vai psiholoģisko labklājību zema sociālekonomiska stāvokļa kontekstā (McCoy, Frick, Loney, & Ellis, 1999), šķirtās un nepilnās ģimenēs (Forehand, McCombs, Wierson, Brody, & Fauber, 1990), bērniem ar smagu raksturu un uzvedības problēmām (Cornell & Frick, 2007) un kopējā populācijā (Wootton, Frick, Shelton, & Silverthorn, 1997; Dalton, Frick-Horbury, & Kitzmann, 2006; Bailey, Hill, Oesterle, & Hawkins, 2009; Griffin, Botvin, Scheier, Diaz, & Miller, 2000; Kim & Ge, 2000; Shelton & Harold, 2008; Marian, Strauman, & Denney, 1998).

Piemēram, nekonekventas un striktas audzināšanas pieejas 30-52% gadījumu (atkarībā no pētījuma) izskaidro bērna uzvedības attīstību (Capaldi & Patterson, 1994; Patterson et al., 1992, kā minēts Essau, Sasagawa, & Frick, 2006). Audzināšanas pieejas, kas ir saistītas ar vecāku konsekvenci, iejaukšanos bērna dzīvē un atsaucīgumu pret bērna vajadzībām, ir visvairāk saistītas ar bērna sociālām prasmēm un attiecību kvalitāti pieaugušā vecumā. Respektīvi, ja vecāki vienmēr ir vienādi atsaucīgi, izvirza konkrētus noteikumus un tos ievēro gan prasībās, gan arī kādā noteiktā laika posmā, kā arī, ļauj bērnam pašam pieņemt kādus lēmumus, ļauj izvēlēties, tad bērns jūtās droši un pašpārliecināti, un līdz ar to arī veido tādas attiecības ar citiem. Bet ja māte ir vēsa vai nekonekventa (dažreiz atsaucīga, dažreiz nē), tad bērns, iespējams, būs nedrošs, būs grūtības veidot attiecības ar citiem cilvēkiem utml. (Dalton, Frick-Horbury, & Kitzmann, 2006).

Interesanti, ka pieaugušo atmiņas par mātes audzināšanas pieejām ir vairāk saistītas ar šī brīža attiecību kvalitāti, bet atmiņas par tēva audzināšanas pieejām ir saistītas ar pārliecību par savām spējām izveidot drošas un tuvas attiecības. Tā kā izlase pētījumā sastāvēja,

galvenokārt, no jaunām sievietēm, pētnieki šīs atšķirības skaidroja ar to, ka – bērna attiecības ar pretēja dzimuma vecākiem (šajā gadījumā – ar tēviem) ir vairāk saistītas ar romantisko attiecību vīziju pieaugušā vecumā, bet reālā funkcionēšana šajā vecumā ir vairāk atkarīga no tā vecāka ietekmes, kas pavada vairāk laika ar bērnu un vairāk viņu ietekmē (parasti māte) (Dalton, Frick-Horbury, & Kitzmann, 2006).

Strikta audzināšana un fizisko sodu izmantošana pētījumos tiek konsekventi saistīta ar bērna empātijas trūkumu (Cornell & Frick, 2007), reaktīvo (kā atbildes reakcija uz citu uzvedību) un arī proaktīvo, instrumentālo agresiju (kas tiek izmantota, piem., lai iegūtu rotaļlietu vai apliecinātu savu sociālo statusu) (Kimonis, Frick, Boris, Smyke, Cornell, Farrell, & Zeanah, 2006). Audzināšanas pieejas, kuras raksturo sirsnīgums un rūpēšanās par bērnu, ir saistītas ar bērna priekšstatu, ka viņš (vismaz daļēji) ir sasniedzis savas dzīves mērķus; savukārt, nosodoša vai atstumjoša audzināšana ir saistīta ar izjūtu, ka mērķi konsekventi netiek sasniegti un vecāku gaidas netiek attaisnotas (Marian, Strauman, & Denney, 1998).

Neefektīvas audzināšanas pieejas (piem., zema uzraudzība) ir pozitīvi saistītas arī ar bērnu depresijas un nomāktības izpausmēm. Respektīvi, vecākiem, kuri izmantoja mazāk efektīvas audzināšanas pieejas, bērni uzrādīja vairāk depresijas un nomāktības simptomu (Kim & Ge, 2000).

Uz nosacījumiem balstīta pozitīva vai negatīva vecāku attieksme pret bērnu (t.i. sirsnīgu jūtu izrādīšana un uzmanības pievēršana bērnam tikai kā reakcija uz bērna vēlamu uzvedību; beznosacījuma mīlestības trūkums) ir saistīta ar bērna emocionālo novēršanos no pret vecākiem, emociju regulācijas traucējumiem, kā arī (ja tiek izmantota nosacījuma negatīva attieksme) ar zemiem panākumiem akadēmiskajā un citās dzīves sfērās. Savukārt, bērna autonomijas atbalstīšana ir saistīta ar bērna spēju regulēt savas emocijas, iekšējo (uz interesi balstītu) mācību motivāciju un izvēles brīvības izjūtu (Roth, Assor, Niemiec, Ryan, & Deci, 2009). Plašā pētījumu metaanalīzē (300 pētījumi) tika konstatēts, ka vislielākā ietekme uz bērna uzvedību ir divām audzināšanas pieejām – uzraudzībai un iesaistītībai bērna dzīvē (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986, kā minēts Shelton, Frick, & Wootton, 1996).

Tomēr nepastāv universālās audzināšanas pieejas, kas būtu piemērotas visos gadījumos. Audzināšanas ietekmi uz bērna uzvedību pastarpina vairāki faktori. Piemēram, meitenes ir mazāk tendētas iesaistīties delinkventā uzvedībā un izrādīt agresiju, vairāk pakļaujas audzināšanas ietekmei (Griffin et al., 2000) un uztver vecāku audzināšanu kā sirsnīgāku un pozitīvāku (Essau, Sasagawa, & Frick, 2006). Tomēr nevar izslēgt pieņēmumu, ka reālā vecāku mijiedarbība ar meitenēm un zēniem var būt atšķirīga, jo, iespējams, ka mātes lielākā mērā izjūt psiholoģisko tuvību ar savām meitām (Essau, Sasagawa, & Frick, 2006).

Arī bērna temperaments nosaka audzināšanas pieejas piemērotību. Piemēram, bērniem, kuriem ierosas procesi dominē pār aizturi, kā arī bezbailīgiem bērniem, strikts noteikumu kopums vairāk nekā pārējiem palīdz internalizēt normas, kuras vecāki vēlas ieaudzināt (Cornell & Frick, 2007). Tomēr visus bērnus, neatkarīgi no temperamenta, fiziska sodīšana ietekmē negatīvi, piemēram, pazeminot empātijas spējas (Cornell & Frick, 2007). Bērniem ar bezjūtīgi-neemocionālu temperamentu (psihopātijas pazīme) uzvedības problēmu skaits netika saistīts ar vecāku audzināšanas pieeju, t.i., šādiem bērniem pat efektīva audzināšana neuzlaboja uzvedību (Wootton, Frick, Shelton, & Silverthorn, 1997).

Apkopojot pētījumus var secināt, ka pozitīvas audzināšanas pieejas ir saistītas ar pozitīvāku bērna uzvedību, kā arī attiecību kvalitāti pieaugušā vecumā. Savukārt, negatīvas audzināšanas metodes attiecīgi uzrāda negatīvākas sekas bērna raksturā, kā arī, depresijas un nomāktības izpausmes. Nevar noliegt, ka audzināšana kļūst efektīva tad, ja tiek ievēroti bērna dzīves apstākļi, vecuma un individuālās īpatnības, ja prasības, ko ģimene izvirza bērniem ir pārdomātas, saskaņotas, ja tās ievēro arī paši pieaugušie, ja viņu attiecībās ar bērniem valda atklātība, uzticība un savstarpēja cieņa.

Vecāku kompetences izjūta

Vecāku kompetences izjūta tiek definēta kā personas apmierinātība un priekšstats par savu efektivitāti vecāku lomā (Johnston & Mash, 1989). Vecāku kompetences izjūta ietver sevī divus aspektus: vecāku pašefektivitāti jeb vecāku priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā, un apmierinātības izjūtu, ko vecāki iegūst audzinot bērnu (Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Pašefektivitāte ir „vecāku kompetences izjūtas instrumentālā dimensija, kas norāda pakāpi, kādā vecāks jūtās kompetents, spējīgs risināt problēmas un zinošs audzināšanas jautājumos”. Apmierinātība ar vecāku lomu ir „afektīvā dimensija, kas norāda, kādā mērā vecāki nejūtas frustrēti, trauksmaini un vāji motivēti vecāku lomai” (Johnston & Mash, 1989, 173). Precizējot, apmierinātība nosaka, vai cilvēki jūtas apmierināti, gandarīti vecāku lomā.

Vecāku kompetences izjūtu bieži salīdzina ar pašefektivitāti un dažkārt izmanto šos jēdzienus kā sinonīmus (Haan, Prinzie, Dekovic, 2009). To apliecina, piemēram, tāda vecāku pašefektivitātes definīcija: „savas kompetences novērtējums vecāka lomā” (Coleman & Karraker, 2003, kā minēts Haan, Prinzie, Dekovic, 2009, 406). Tomēr pašefektivitāte tiek definēta kā „ekspektācijas efektīvi tikt galā ar sagaidāmām situācijām” (Bandura, 1982, kā

minēts Johnston & Mash, 1989, 167), un tā atspoguļo tikai vienu no vecāku kompetences izjūtas aspektiem.

Vecāku pašefektivitāte ir „pakāpe, līdz kurai vecāki uztver sevi kā efektīvus savā vecāku lomā” (Haan, Prinzie, Dekovic, 2009, 406) jeb „uzskats par to, cik labi viņš (viņa) spēj funkcionēt aprūpētāja lomā un pievērsties specifiskiem uzdevumiem vai izaicinājumiem, kas ir saistīti ar vecāka lomu” (Teti et al., 1996, kā minēts Kuhn & Carter, 2006, 565). Agrīnos pētījumos vecāku pašefektivitāti definēja arī kontroles lokusa veidā (Campis, Lyman, & Prentice-Dunn, 1986, kā minēts Johnston & Mash, 1989). Pētnieki izmantoja skalu „vecāku kontroles lokuss”. Bet šīs skalas vienam no faktoriem “vecāku efektivitāte”, bija zema validitāte un ticamība un netika konstatēta korelācija gan ar kontroles lokusa, gan ar vecāku efektivitātes citiem mērījumiem.

Kaut gan apmierinātība un efektivitāte ir divi relatīvi neatkarīgi aspekti, starp tiem pastāv saistība (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Rogers & Matthews, 2004; Pisterman et al., 1992). Ir grūti „gūt apmierinātību no darbības, kurā cilvēkam pietrūkst prasmju, un pretēji, grūtības kļūst prasmīgam darbībā, no kuras cilvēks neiegūst apmierinājumu” (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Rogers & Matthews, 2004, 88).

Tiek uzskatīts, ka vecāku kompetences izjūta var motivēt vai veicināt rīcību, un tādēļ tā var palīdzēt izprast vecāku uzvedību (Coleman & Karraker, 1997, Goodnow & Collins, 1990, McGillicuddy - DeLisi & Sigel, 1995, kā minēts Haan, Prinzie, Dekovic, 2009).

Pašefektivitāte var pastarpināti ietekmēt attiecības starp domu un rīcību, veicinot uzvedības uzstājīgumu (Bandura, 1986, kā minēts Kuhn & Carter, 2006), t.i., vecāki ir vairāk tendēti pieturēties pie izvēlētajās audzināšanas pieejas, ja viņi uzskata, ka viņu centieni būs veiksmīgi. Pašefektivitāte arī mazina negatīvas ietekmes uz psiholoģisko labklājību, kas rodas pārmērīgas atbildības izjūtas dēļ saistībā ar audzināšanu (Ozer, 1995, kā minēts Kuhn & Carter, 2006).

Daudzos pētījumos tika konstatēta saistība starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku uzvedību. Gan efektivitātes, gan apmierinātības ar vecāku lomu līmenis nosaka mātes uzvedību spēles un uzdevumu pildīšanas laikā ar saviem bērniem (Mash & Johnston, 1983, kā minēts Johnston & Mash, 1989). Secinot, ja māte ir apmierināta ar savu lomu un ir pārliecināta, ka viņas izmantotās audzināšanas metodes ir gana efektīvas, tad viņa jūtās droši, pašpārliecināti un mierīgi, kas, savukārt, ietekmē viņas uzvedību spēlējoties vai pildot uzdevumus kopā ar bērnu.

Vardarbīgas mātes uzrāda zemāku vecāku kompetences izjūtu nekā kopumā mātes populācijā (Mash, Johnston, & Kovitz, 1983, kā minēts Johnston & Mash, 1989). Vecāki ar

zemāku vecāku kompetences izjūtu uzrāda negatīvākas reakcijas uz problemātisku bērna uzvedību (Johnston & Patenaude, 1994, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Vecāku kompetences izjūta korelē ar mātes maiguma izjūtām un maiguma izrādīšanu pret bērnu, kā arī viņas afektivitāti vienu, četrus, un astoņus mēnešus pēc dzemdībām (Mercer & Ferketich, 1994, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Vecāku kompetences izjūta (gan priekšstats par savu efektivitāti, gan apmierinātība) ir saistīta ar negatīvām reakcijām uz bērna pretošanos – jo zemāka ir kompetences izjūta, jo negatīvākas ir reakcijas, un tikai neapmierinātība ar vecāka lomu ir saistīta ar bērna uzvedību, kas ir neuzmanīga / nevērīga vai ar bērna uzvedības problēmām (Johnston & Patenaude, 1994, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000).

Vecāku kompetences izjūta ir saistīta ar bērnu uztvertām un reālām uzvedības problēmām (Porter & Hsu, 2003; Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung, & Johnston, 2000 u.c.). Tā, piemēram, Šarlotas Džonstonas un Erika Meša (Charlotte Johnston & Eric J. Mash) pētījumā tika atklāts, ka vecāku pašnovērtējums ir saistīts ar bērnu problēmu skaitu (kā to uztver vecāki) (Johnston & Mash, 1989). Īpaši cieša saistība, bērna uzvedības problēmām, bija novērota ar vecāku kompetences izjūtas apmierinātības aspektu. Savukārt, vecāku pašefektivitāte bija saistīta ar bērnu uzvedības problēmām tikai tēviem (līdzīgi dati tika iegūti arī citos pētījumos, piem., Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Pētnieki to izskaidro tādējādi, ka tēvi balstās uz bērnu uzvedības vērtējumu, novērtējot savu vecāku kompetences līmeni, bet mātes, iespējams, balstās uz citiem faktoriem – piemēram, uz sociālo salīdzināšanu vai uz savām spējām tikt galā ar bērna problēmām.

Citi pētnieki to skaidro tādējādi, ka „Vecākiem ir grūti saglabāt pārliecību par savu efektivitāti un spējām izmantot atbilstošas audzināšanas pieejas, ja vēlamie bērna uzvedības rezultāti nav sasniegti. Tā, vecāki „pieņem”, ka viņi nespēj tikt galā ar savu lomu vai kontrolēt savu bērnu” (McLaughlin & Harrison, 2006, 83). Arī klasiskā Alberta Banduras (Albert Bandura) pašefektivitātes teorija uzsver, ka objektīvie faktori ietekmē efektivitāti, piemēram: uzdevuma sarežģītība, pūļu ieguldīšana, iznākuma ekspektācijas, sociālā vai verbālā pārliecināšana u.c (Bandura, 1982, 1989, 1997, kā minēts Porter & Hsu, 2003).

Tomēr cēloņsakarības, visdrīzāk, ir vērstas abos virzienos. „Bērns ar uzvedības problēmām audzināšanā var negatīvi ietekmēt personas vecāka efektivitātes un apmierinātības izjūtu; vecāks ar zemu apmierinātības un efektivitātes līmeni, visdrīzāk, nebūs optimāli jūtīgs pret bērna vajadzībām, kas var turpmāk veicināt uzvedības problēmas” (Ohan, Leung, & Johnston, 2000, 252).

Vecāku garastāvoklis un psiholoģiskā labklājība (piem., trauksme un depresija, kopējais pašvērtējums) ir saistīta ar vecāku kompetences izjūtu (Rochlen, McKelley, Suizzo, &

Scaringi, 2008; Porter & Hsu, 2003 u.c.). Bandura ir piedāvājis skaidrojumu, ka slikti garastāvokļi darbojas kā kognitīvie filtri, kas liek redzēt notikumus negatīvākā gaismā (Bandura, 1989, kā minēts Porter & Hsu, 2003).

Arī demogrāfiskie faktori tiek saistīti ar vecāku kompetences izjūtu. Dažos pētījumos tika secināts, ka tēvu kompetences izjūtas līmenis ir augstāks nekā māšu kompetences izjūtas līmenis, pārsvarā, pateicoties apmierinātības dimensijai (Johnston & Mash, 1989; Frank, Hole, Jacobson, Justkowski & Huyck, 1986, kā minēts Johnston & Mash, 1989). Pētnieki skaidro šo atklājumu saistībā ar to, ka mātes vairāk iesaistās rutīnas mijiedarbībās ar saviem bērniem, bet tēvi vairāk spēlējās un pavada kopā brīvo laiku. Tomēr nesenos pētījumos šīs atšķirības ir mazākas un nav statistiski nozīmīgas (Ohan, Leung, & Johnston, 2000), ko var attiecināt uz pēdējā laika ekonomiski attīstīto valstu vecāku tendenci vienlīdzīgāk sadalīt audzināšanas pienākumus (Duvander, 1999).

Pētījumi uzrāda, ka ne tikai vecāku, bet arī bērnu dzimums var ietekmēt vecāku efektivitātes izjūtu: meiteņu vecākiem pašefektivitātes līmenis ir augstāks (Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Pētnieki to skaidro ar to, ka zēnu uzvedība var būt saistīta ar lielāku grūtību un audzināšanas izaicinājumu skaitu.

Arī bērnu skaits nosaka kompetences līmeni. Vienīgā bērna vecāki vidēji vairāk uztraucas par savu spēju tikt galā ar savu bērnu nekā vairāku bērnu vecāki (Stallard, 1993, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006). Viens no skaidrojumiem ir tas, ka vienīgo bērnu vecākiem ir augstākas ekspektācijas saistībā ar savām audzināšanas spējām nekā pārējiem vecākiem (Falbo & Polit, 1986, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006).

Vecāku „stāžs” jeb mijiedarbības ar bērnu pieredzes ilgums ir saistīts ar kompetences izjūtu ne tik viennozīmīgi, kā to varētu sagaidīt. Piemēram, vecākiem ar sarežģīta rakstura bērniem (bērni ar hiperaktivitātes diagnozi) kompetences izjūta negatīvi korelē ar bērna vecumu (Mash and Johnston, 1983, kā minēts Pisterman, et al., 1992). Pētnieki izvirza pieņēmumu, ka šajā gadījumā kompetences izjūtas pazemināšanās var būt saistīta ar vecāku neveiksmīgu audzināšanas pasākumu mēģinājumu vēsturi gadu garumā.

Vienā longitudinālā pētījumā (Porter & Hsu, 2003), kur respondentes tika aptaujātas gan pirms dzemdībām, gan vienu un trīs mēnešus pēc dzemdībām, tika atklāta interesanta tendence: audzināšanas pieredze pozitīvi ietekmēja pārliecību par savām audzināšanas spējām kamēr bērns vēl nebija dzimis, bet ar bērnu piedzimšanu atšķirības starp mātēm ar iepriekšējo audzināšanas pieredzi un bez tās izlīdzinājās. Pētnieki min, ka audzināšanas un attiecību veidošanās pieredzei ar savu bērnu pēc viņa dzimšanas ir daudz lielāka loma vecāka pašnovērtējuma veidošanās procesā nekā iepriekšējai audzināšanas pieredzei.

Arī tāds mainīgais kā vecāku apmierinātība ar laulību tiek saistīta ar vecāku kompetences izjūtu (Herrick, Nussbaum, Holzman, & Wissow, 2004; Porter & Hsu, 2003; Krishnakumar & Black, 2003 u.c.). Laulības partnera atbalsts, visticamāk, ietekmē vecāku kompetences izjūtu, jo atbalsts ir saistīts ar tādiem faktoriem kā sociālā pārliecināšana, verbālais atbalsts vai pozitīva audzināšanas piemēra demonstrēšana (Porter & Hsu, 2003). Sociālais atbalsts īpaši ir svarīgs tēviem, jo sievietēm tradicionāli ir vairāk iespēju attīstīt sevī vecāku kompetences izjūtu, bet vīrieši pavada ilgāku laiku darbā un viņi mazāk izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, kas dod viņiem mazāk iespēju attīstīt nepieciešamās bērna audzināšanas iemaņas (Pleck, 1997, kā minēts Bouchard et al., 2007).

Arī šeit ir iespējama abpusēja ietekme: ne tikai sociālais atbalsts ietekmē vecāku kompetences izjūtu, bet arī kompetences izjūta var veicināt atbalstu no tuvinieku puses. Tā, daži pētnieki min, ka mātes, kas jūtas vairāk pārliecinātas vecāku lomā, var būt labvēlīgākas un pieņemošākas attiecībā pret tēviem, vairāk mudināt tēvus iesaistīties bērna audzināšanā (Krishnakumar & Black, 2003).

Atsevišķi izdalot divus vecāka kompetences izjūtas komponentus, citi pētnieki piedāvā cirkulāru kompetences un apmierinātības ar laulību saistības modeli, kur apmierinātība ar laulību ir saistīta ar apmierinātību ar vecāka lomu, kas, savukārt, ir saistīta ar vecāka pašefektivitāti, kas ir saistīta ar apmierinātību ar laulību utt. (Herrick et al., 2004). Tomēr dažos pētījumos saistība starp apmierinātību ar laulību un vecāku kompetences izjūtu netika konstatēta (Rochlen, McKelley, Suizzo, & Scaringi, 2008; Donenberg & Baker, 1993, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Arī astoņus gadus garš longitudinālais pētījums neapstiprināja pieņēmumu, ka apmierinātība ar laulību ietekmē apmierinātību ar vecāka lomu (Kurdek, 1998, kā minēts Ohan, Leung, & Johnston, 2000).

Viens no skaidrojumiem šīm pretrunām var būt pētījumu dizaina atšķirības, īpaši attiecībā uz laiku, kas ir pagājis respondentēm pēc dzemdībām. Vecāku apmierinātība ar laulību un kopējā psiholoģiskā labklājība visciešāk ir saistīta ar vecāku kompetences izjūtas efektivitātes komponentu uzreiz pēc dzemdībām, bet īsā laikā pēc dzemdībām šī saistība mazinās (viens līdz trīs mēneši) un gandrīz pazūd, vismaz fiziski un garīgi veselu bērnu populācijas pētījumos (Porter & Hsu, 2003). Pētnieki min, ka pie relatīvi zemiem trauksmes un depresijas līmeņiem, ārējais atbalsts kļūst arvien mazāk nozīmīgs, jo kompetences izjūtu nosaka reālā mijiedarbības pieredze ar bērnu, un ar laiku šī pieredze kļūst bagātāka.

Keitas Harvūdas, Nīla Maklīna un Kevina Durkina (Kate Harwood, Neil McLean, & Kevin Durkin) pētījumā tika pārbaudītas vecāku pirmsdzemdību ekspektāciju saistība ar vecāku kompetences izjūtu un citiem mainīgiem, kas ir saistīti ar vecāku lomu (Harwood,

McLean & Durkin, 2007). Pētnieki izvirzīja pieņēmumu, ka optimisms un pirmsdzemdību augsta pašefektivitāte labvēlīgi ietekmēs pēcdzemdību vecāku kompetences izjūtu un veicinās veiksmīgāku tikšanu galā ar vecāku pienākumiem. Tomēr rezultāti bija pretēji: sievietes, kas sagaidīja no sevis ļoti augstu efektivitāti mātes pienākumu veikšanā, sliktāk pielāgojās savai jaunajai lomai. Sievietēm ar augstāku pašefektivitāti neatbilstība sākotnējām ekspektācijām varāk ietekmēja garastāvokli nekā pārējām sievietēm. Pētnieki uzsver, ka viņu pētījumā tika novērots tā saucamais „griestu efekts”, kur lielākā daļa respondentu ir uzrādījušas vai nu samērā augstus vai nu ļoti augstus rezultātus un sievietes ar zemu pašefektivitātes līmeni netika iekļautas pētījumā. Pētnieki ir secinājuši, ka sievietes ar vidēji augstu pašefektivitāti vienlaikus neizjūt īpašas grūtības mātes lomā un neizvirza sev pārāk augstas prasības, savukārt, sievietes, kas sagaida no sevis maksimāli labu, ideālu mātes pienākumu īstenošanu nav tik apmierinātas ar mātes lomu un sliktāk pārdzīvo radušās grūtības un neveiksmes.

Vecāku kompetences izjūtu paaugstina vecākiem sniegtā psiholoģiskā palīdzība vai piedalīšanās vecāku mācību grupās (Pisterman et al., 1992). Paaugstinot vecāku kompetences izjūtu, tiek panākta arī vecāku stresa līmeņa pazemināšanās. Respektīvi, mainās vecāku attieksme - viņi sāk uztvert savus bērnus kā vieglāk audzināmus.

Apkopojot pētījumus var secināt, ka vecāku kompetences izjūta iekļauj ne tikai vecāku priekšstatu par savu efektivitāti, bet arī otru – emocionālo aspektu: vecāku apmierinātību. Ir vairāki aspekti, kuri ir jāņem vērā runājot par vecāku kompetences izjūtu. To saista gan ar vecāku garastāvokli un psiholoģisko labklājību, gan ar demogrāfiskiem faktoriem, bērna dzimumu, bērnu skaitu un arī apmierinātību ar laulību. Arī vecāku dzimumam ir loma vecāku - bērnu mijiedarbībā. Interesants likās fakts, ka sievietes, kas pirms dzemdībām sagaidīja no sevis ļoti augstu efektivitāti mātes pienākumu veikšanā, sliktāk pielāgojās savai jaunajai lomai. Tas apliecina vien to, ka sievietes nedomā par tādām lietām kā pēcdzemdību depresiju, nogurumu, nomāktību jeb emocionālo iztukšošanos un citām lietām, kas maina ierasto dzīves ritmu.

Audzināšanas pieeju saistība ar vecāku kompetences izjūtu

Pētījumos tika atklāta saistība starp vecāku pašefektivitāti un viņu mijiedarbību ar bērniem, tajā skaitā audzināšanas pieejām, kuras vecāki pielieto, un vispārējo motivāciju iesaistīties bērna audzināšanā (Kuhn & Carter, 2006; Rogers & Matthews, 2004; Bouchard et al., 2007 u. c.).

Vairāki pētnieki ir izvirzījuši pieņēmumu, ka vecāku kompetences izjūta un atbalsts, kuru nodrošina partneris un apkārtējā vide, nosaka vecāku attieksmes un audzināšanas pieeju (Johnston & Mash, 2001, Mash & Johnston, 1990, Webster-Stratton, 1990, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006; Coleman & Karraker, 1997, Goodnow & Collins, 1990, McGillicuddy-DeLisi & Sigel, 1995, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Tas tika apstiprināts empīriski: pētot cēloņu-secu sakarības starp vecāku pašefektivitāti un audzināšanas pieejām, tika konstatēts, ka augstāks vecāku pašefektivitātes līmenis nodrošina efektīvu audzināšanas pieeju izmantošanu (McLaughlin & Harrison, 2006). Sešus gadus garā longitudinālā pētījumā tika iegūti dati, kas liecina par to, ka augstāks pašefektivitātes līmenis veicina sirsnīguma izrādīšanu attiecībās ar bērnu un samazina vecāku negatīvo reakciju biežumu un intensitāti (Hann, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Vecāku pašefektivitāte ir saistīta gan ar pozitīvu, gan ar negatīvu vecāku mijiedarbību ar saviem bērniem. Pētījumi parāda, ka vecāku pašefektivitāte ir pozitīvi saistīta ar mātes spēju nodrošināt adaptīvu, stimulējošu un audzinošu vidi (Locke & Prinz, 2002, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar mātes atsaucīgumu pret bērnu (Donovan, Leavitt, & Walsh, 1990, kā minēts Haan, Prinzie, Dekovic, 2009), ar mātes iejūtību pret bērnu un mātes konsekventu uzvedību (Asscher, Hermanns, & Dekovic, 2008, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar sirsnīgu mātes attieksmi pret bērnu (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar mātes aktīvu iesaistīšanos bērna audzināšanā un bērna problēmu risināšanā (Kuhn & Carter, 2006), ar tēvu iesaistīšanos bērna audzināšanā (Bouchard et al., 2007), ar bērna psiholoģiskās autonomijas stimulēšanu (Gondoli & Silverberg, 1997, minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009) un negatīvi saistīta ar aizsardzības uzvedību (Donovan et al., 1990, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), negatīvo emociju izrādīšanu un nosodošām disciplinēšanas tehnikām (Bugental, Blue, & Cruzcosa, 1989, Bugental & Cortez, 1988, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009) un negatīvo reakciju izrādīšanu pret bērna uzvedību (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009; Rogers & Matthews, 2004).

Dženiferas Kūnas un Alises Karteras (Jennifer C. Kuhn & Alice S. Carter) autisko bērnu un viņa vecāku pētījumā atklāts, ka mātes pašefektivitāte ir saistīta ar mātes darbīgumu (*agency*). To, cik bieži māte iesaistās noteiktās aktivitātēs, kas ir saistītas ar viņas bērna attīstības veicināšanu (piem., lasa grāmatas par bērna traucējumu, izrāda bērnam savu sirsnīgumu, komunicē ar citiem vecākiem, kuriem ir bērni ar līdzīgu problēmu, iemāca bērnam sociālās prasmes) (Kuhn & Carter, 2006).

Ženēvas Ohanas, Debijas Leungas un Šarlotas Džonstonas (Jeneva L. Ohan, Debbie W. Leung, & Charlotte Johnston) pētījumā parādījās, ka vecāku apmierinātība ir pozitīvi saistīta

ar audzināšanas stilu, kurā nenosaka stingras robežas un ir mazs konfliktu skaits. Pētnieki skaidro šo atklājumu ar to, ka: „iespējams, toleranta, ar maz konfliktiem audzināšanas metode ļauj vecākiem iegūt lielāku apmierinātību ar vecāku lomā, un, pretēji, vecāki, kas izjūt apmierinātību vecāku lomā, mijiedarbojas ar saviem bērniem pozitīvāk un mazāk iesāk un attīsta konfliktējošu mijiedarbību” (Ohan, Leung, & Johnston, 2000, 259).

Vecāku pieeju bērnu audzināšanā un citus vecāku-bērnu mijiedarbības komponentus nosaka ļoti daudzi faktori (Belsky, 1984, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006). Arī vecāku kompetences izjūtas un audzināšanas savstarpējās saistības skaidro dažādi teorētiski pieņēmumi un arī empīriski atklājumi.

Ženevjēva Bušarda (Genevieve Bouchard) ar kolēģiem pētījumā konstatēja, ka vecāku pašefektivitāte veicina vecāku iekšējo motivāciju mijiedarboties ar bērnu un lielāku iesaistīšanos bērna audzināšanā (Bouchard et al., 2007). Īpaši šīs saistības ir izteiktas tēviem, visvairāk – tiem tēviem, kas ir šķīrušies no sievām un dzīvo atsevišķi no savām ģimenēm (Minton & Pasley, 1996, kā minēts Bouchard et al., 2007). Tā kā lielākā daļā pasaules kultūru, tajā skaitā arī Latvijā, tēviem ir parasti sekundāra loma bērnu audzināšanā (Berga, Tiltiņa, Buša, un Dūšelis, 2005) un tā izteikti samazinās, kad vecāki šķiras, iekšējai motivācijai iesaistīties bērna audzināšanā ir daudz lielāka nozīme nekā ārējai, kura daudzos gadījumos var vispār nepastāvēt. Savukārt, augstāka vecāku kompetences izjūta ir saistīta ar lielāku gandarījumu, ko vecāki izjūt no saskarsmes ar bērnu, un lielāku pārliecību par savām audzināšanas spējām, kas ir noteicošais motivators iesaistīties bērna audzināšanā.

Tā kā personības īpašības ir ģenētiski pārmantojamas (Bouchard, 2004, Bouchard & Loehlin, 2001, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), arī audzināšanas stili ietekmē bioloģiskie faktori. Pētījumi parāda, ka sirsnīgums vecāku bērnu savstarpējās attiecībās ir lielā mērā atkarīgs no ģenētiskiem faktoriem, bet negatīvās reakcijas uz bērna uzvedību ir vairāk saistītas ar vides un sociāliem faktoriem (Kendler, 1996, Kendler & Baker, 2007, Prinzie et al., 2009, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Vairākos pētījumos ir atklāta vecāku kompetences izjūtas negatīva saistība ar vecāku pārmērīgi negatīvu reaģēšanu uz bērna uzvedību (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009; Rogers & Matthews, 2004). Šo atklājumu var skaidrot divējādi – pirmkārt, vecāku pārmērīgi emocionāla un neefektīva reaģēšana uz bērna kļūdām un negatīvām uzvedības tendencēm var pasliktināt savstarpējās vecāku-bērnu attiecības un bērna uzvedību, un tas, savukārt, var veicināt vecāku kompetences izjūtas pazemināšanos; otrkārt, vecāku nespēja būt efektīvam audzinātājam vai subjektīvi zema audzināšanas kompetences izjūta var izsaukt pārmērīgu

reakciju uz bērna uzvedību (Rogers & Matthews, 2004). Otro pieņēmumu atbalsta arī citi pētnieki (Gondoli & Silverberg, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009 u.c.).

Piemēram, vecāki, kas jūt, ka viņiem ir maza ietekme uz savu bērnu uzvedību, var izjust bezpalīdzību, kas mazina apmierinātību par saskarsmi ar bērnu un mazina sirsnīgumu vecāku-bērnu attiecībās (Gondoli & Silverberg, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), kas, savukārt, var būt saistīts ar pastiprinātām negatīvām emocijām un tieksmi pārmērīgi emocionāli reaģēt uz bērna kļūdām un uzvedības problēmām. Cilvēkiem ar zemu kompetences pašnovērtējumu (zemu pašefektivitāti) ir tendence izvairīties no konkrētu mērķu uzstādīšanas savā uzvedībā (Schunk, 1990, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), kas arī var novest pie kļūdainas audzināšanas ar noslieci pārmērīgi negatīvi reaģēt uz bērna uzvedību (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Zema kompetences izjūta liek izvairīties arī no izaicinošiem, sarežģītiem uzdevumiem (Sexton & Tuckman, 1991, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), kuri ir neizbēgami audzināšanas procesā. Lai tiktu galā ar sarežģītām audzināšanas problēmām, šādiem vecākiem ir tendence izrādīt pārmērīgi negatīvas reakcijas uz bērna rīcību (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Vecāku kompetences izjūtai ir pozitīva saistība ar audzināšanu arī pastarpināti - samazinot stresa, depresīvu tendenču un trauksmes līmeni, kā arī paaugstinot subjektīvo labklājību un apmierinātību ar dzīvi. Savukārt šie rādītāji veicina efektīvāku audzināšanas pieeju izmantošanu.

Pētījumos tika atklāts, ka vecāku kompetences izjūta pastarpina saistības starp audzināšanu un citiem mainīgiem (Teti & Gelfand, 1991, Gondoli & Silverberg, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009; Bogenschneider, Small, & Tsay, 1997, Coleman & Karraker, 1997, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006; Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Tā, piemēram, daži pētnieki uzskata, ka bērnu problemātiskā uzvedība (piem., bērni ar autiska spektra sindromu, bērni ar uzmanības deficītu un/vai hiperaktivitāti) neietekmē vecāku uzvedību tieši, bet gan caur vecāku pašefektivitātes pazemināšanos – problēmas, kas ir saistītas ar bērnu uzvedību negatīvi ietekmē vecāku pašefektivitāti, kas, savukārt, ietekmē vecāku mijiedarbību ar bērnu (Bogenschneider, Small, & Tsay, 1997, Coleman & Karraker, 1997, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006). Citā pētījumā tika iegūti pretēji rezultāti: bērna īpašības ietekmē vecāku pašsajūtu un uzvedību tieši un neatkarīgi no vecāku kompetences izjūtas (McLaughlin & Harrison, 2006).

Interesanti, ka saistība starp vecāku kompetences izjūtu un bērna uzvedības grūtībām var būt atšķirīga mātēm un tēviem. Kādā Austrālijas veiktā pētījumā, tika konstatēts, ka bērna uzvedības grūtības statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar tēvu, bet ne māšu pašefektivitāti

(Rogers & Matthews, 2004). To apstiprina arī citi pētījumi (Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung, & Johnston, 2000; Rogers & Matthews, 2004). Kaut gan pētnieki nav skaidrojuši šīs atšķirības, var izvirzīt pieņēmumu, ka tēviem un mātēm dažādi faktori ietekmē apmierinātību ar vecāku-bērnu attiecībām un savas kompetences novērtējumu: tēviem tas varētu būt balstīts uz bērna uzvedības novērojumiem un objektīvu sasniegumu novērtējumu, bet mātēm tas vairāk var būt saistīts ar subjektīviem faktoriem. Šie dati liek domāt, ka kompetences pastarpinošais efekts var būt vairāk izteikts tēviem, piem., bērna uzvedība ietekmēs tēva (bet ne mātes) sirsnīgumu pret bērnu un audzināšanas stilu, jo mainīsies vecāku kompetences izjūta.

Amarantas Haanas, Pitera Princi un Maijas Dekovičas (Amaranta D. de Haan, Peter Prinzie, & Maja Dekovic) sešus gadus garā longitudinālā pētījumā atklātas savstarpējās saistības starp vecāku kompetences izjūtu, vecāku personības īpašībām („Lielais piecnieks”) un vecāku audzināšanas pieejām (pausto sirsnīgumu un tieksmi pārmērīgi reaģēt) (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Balstoties uz pētījuma rezultātiem, tika konstatēts, ka vecāku kompetences izjūta pastarpina attiecības starp ekstraversiju un laipnumu no vienas puses un tieksmi pārmērīgi emocionāli reaģēt uz bērna negatīvo uzvedību no otras puses. Savukārt, saistības starp ekstraversiju, laipnumu un sirsnīgumu vecāku - bērnu attiecībās ir lielākā mērā tiešas un nepastarpinātas, ko pētnieki skaidro ar sirsnīguma ģenētisko dabu.

Pētījumos parādījās, ka bez minētām saistībām, vecāku kompetences izjūta (vai tās sastāvdaļas) pastarpina attiecības starp mātes depresiju, bērna rakstura „sarežģītības” uztveri, sociālo atbalstu no vienas puses un sirsnīgu, stimulējošu audzināšanu no otras puses (Teti & Gelfand, 1991, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009). Piemēram, ja izlasei kontrolē vecāku pašefektivitātes izjūtu, tad bērnu audzināšanas pieejas vairs nekorelē ar apmierinātību ar laulību, mātes depresivitāti un bērna uztverto “sarežģītību”. Līdzīgi dati tika iegūti vēl vienā pētījumā – vecāku kompetences izjūta pastarpina attiecības starp emocionālo stresu un vecāku pieņemšanu no vienas puses un psiholoģiskās autonomijas attīstību bērnam no otras puses (Gondoli & Silverberg, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Apkopojot pētījumus var secināt, ka vecāku kompetences izjūtai un izvēlētajām audzināšanas pieejām nozīmīga loma ir partnerim un apkārtējai videi un bioloģiskiem faktoriem. Parādījās saistības starp vecāku kompetences izjūtu, vecāku personības īpašībām („Lielais piecnieks”) un vecāku audzināšanas pieejām, atšķirības mātēm un tēviem starp vecāku kompetences izjūtu un bērna uzvedības grūtībām. Pētījumi apliecināja, ka vecāku kompetences izjūtai ir pozitīvi saistība ar audzināšanu arī pastarpināti - samazinot stresa, depresīvu tendenci un trauksmes līmeni, kā arī paaugstinot subjektīvo labklājību un

apmierinātību ar dzīvi. Savukārt šie rādītāji veicina efektīvāku audzināšanas pieeju izmantošanu.

Vecāku kompetences izjūta ir pozitīvi saistīta ar mātes spēju nodrošināt adaptīvu, stimulējošu un audzinošu vidi, ar mātes atsaucīgumu pret bērnu, ar mātes iejūtību pret bērnu un mātes konsekventu uzvedību, ar sirsnīgu mātes attieksmi pret bērnu, ar mātes aktīvu iesaistīšanos bērna audzināšanā un bērna problēmu risināšanā, ar tēvu iesaistīšanos bērna audzināšanā. Kā arī ar bērna psiholoģiskās autonomijas stimulēšanu un negatīvi saistīta ar aizsardzības uzvedību, negatīvo emociju izrādīšanu un nosodošām disciplinēšanas tehnikām un negatīvo reakciju izrādīšanu pret bērna uzvedību. Vairākos aspektos ir vērojama abpusēja ietekme.

Šī pētījuma mērķis ir izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām. Latvijā veiktajos pētījumos par vecāku un bērnu mijiedarbību šis aspekts līdz šim nebija pētīts. Citu valstu pētījumos tiek lietotas dažādas metodes, kuras vērsta uz vecāku priekšstatu par savu efektivitāti noteikšanu, kā arī ir izmantotas citas skalas audzināšanas pieeju noteikšanai, pētīti citi vecuma posmi vai specifiskas izlases, piemēram, hiperaktīvi bērni vai bērni ar autismu. Šajā pētījumā tiks pētīti vecāku kompetences izjūtas abi aspekti (gan apmierinātība, gan priekšstats par savu efektivitāti), kā arī tiks apskatīta šo aspektu saistība ar audzināšanas pieejām. Šim nolūkam tiks izmantota Alabamas audzināšanas aptauja. Pētījumā piedalījās vecāki, kuru bērni ir vecumā no 7-11 gadiem bez novērotām slimībām vai uzvedības problēmām. Atšķirībā no citiem pētījumiem, šajā pētījumā tiks pēvēsta uzmanība vecāku kompetences izjūtas saistībām ar audzināšanas pieejām gan vecākiem kopā, gan arī šīs saistības atsevišķi tēviem un mātēm.

Metode

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalījās 30 ģimenes – (30 tēvi un 30 mātes), kurās vismaz viens bērns ir vecumā no 7 līdz 11 gadiem. Izlases raksturojums – respondenti vecumā no 25 līdz 54 gadiem. Tēvu vidējais vecums - 38,9 gadi, mātēm – 36,3 gadi. Bija 7 ģimenes, kurās bija 1 bērns, 15 ģimenes ar 2 bērniem un 8 ģimenes ar 3 bērniem.

Instrumentārijs

1) *Vecāku kompetences izjūtas skala* (Parenting Sense of Competence Scale (PSOC), Johnston & Mash, 1989). Skalu latviešu valodā adaptējušas Inga Skreitule-Pikše un Sandra Sebre (Skreitule-Pikše & Sebre, 2008). Skalai ir atsevišķa forma, kas domāta mātēm, un forma tēviem, katru formu veido 12 jautājumi. Skatīt 2. un 3. pielikumā.

Šī aptauja mēra 2 vecāku kompetences izjūtas aspektus, katra apakšskala satur 6 apgalvojumus: apmierinātības apakšskala (1, 2, 3, 6, 7, 12), efektivitātes apakšskala (4, 5, 8, 9, 10, 11).

Instruments sākotnēji bija domāts vecākiem ar zīdaiņiem un ietvēra divas apakšskalas „Novērtējums/apmierinātība” un „Prasmes/zināšanas” (Gibaud-Wallston and Wandersman, 1978, kā minēts Chan, Leung, & Johnston, 2000). Vēlāk instruments tika adaptēts vecākiem ar dažāda vecuma bērniem, tika pārbaudīta skalas faktoriālā struktūra un apakšskalas tika pārdēvētas par „Apmierinātību” un „Efektivitāti” (Johnston & Mash, 1989).

2008. gadā instruments tika adaptēts Latvijā 189 māšu un 160 tēvu izlasē (Skreitule-Pikše & Sebre, 2008). Iegūtie iekšējās saskaņotības rādītāji ir 0,75 apmierinātības apakšskalai, 0,77 efektivitātes apakšskalai un 0,81 visai skalai kopā.

2) *Alabamas audzināšanas aptauja* (The Alabama Parenting Questionnaire (APQ), (Clerkin, Marks, Policaro & Halperin, 2007). Adaptāciju latviešu valodā veikusi 2006. gadā L. Kalniņa maģistra darba ietvaros (Kalniņa, 2006). Skatīt 4. pielikumā.

Šī aptauja mēra audzināšanas pieejas aspektus, katra apakšskala satur dažāda skaita jautājumus: iesaistīšanās (1, 4, 7, 9, 10, 14, 15, 20, 23, 26, 41, 42), pozitīvā audzināšana (2, 5, 13, 16, 18, 27), slikta uzraudzība (6, 11, 17, 19, 21, 24, 28, 29, 30, 32), pretrunīga disciplinēšana (3, 8, 12, 22, 25, 31), fiziska sodīšana (33, 35, 38).

Aptauja sastāv no 5 apakšskalām: 1) Iesaistīšanās ($\alpha = 0,71$); 2) Pozitīvā audzināšana ($\alpha = 0,78$); 3) Slikta uzraudzība ($\alpha = 0,77$); 4) Pretrunīga disciplinēšana ($\alpha = 0,64$); 5) Fiziska sodīšana ($\alpha = 0,77$) (Kalniņa, 2006).

Alabamas audzināšanas aptaujas iekšējās saskaņotības rādītāji liecina, ka apakšskalām ir laba iekšējā saskaņotība.

Aptaujas oriģinālā versija sastāv no 42 jautājumiem, ko izvērtē pēc 5 punktu (1, 2, 3, 4, 5) Likerta skalas. Vecākiem lūdz novērtēt cik bieži viņi izrāda aprakstīto audzināšanas veidu pret konkrētu bērna uzvedību. Iespējamās atbildes: ‘’nekad’’, ‘’reti’’, ‘’reizēm’’, ‘’bieži’’, ‘’vienmēr’’.

Procedūra

Piedalīšanās pētījumā bija brīvprātīga un anonīma. Dati tika ievākti individuāli, bez laika ierobežojuma neatkarīgi mātēm un tēviem no vienas ģimenes. Anketas tika izsūtītas elektroniski 7-11 gadus vecu bērnu vecākiem un izdalītas kādas Rīgas skolas 7-11 gadus vecu skolēnu vecākiem ar iespēju neskaidrības gadījumā griezties pie darba autorei.

Datu analīze tika veikta izmantojot SPSS datu apstrādes programmu.

Rezultāti

Rezultātu daļas sākumā tiks norādīti pētāmo mainīgo aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji (skat. 1.tabulu).

1.tabula. Vecāku kompetences izjūtas un vecāku audzināšanas pieeju aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji

Mainīgie lielumi	Vecākiem kopā (N=60)		Mātēm (n=30)		Tēviem (n=30)		t ^a
	M	SD	M	SD	M	SD	
Audzināšanas pieejas							
Iesaistīšanās	40,0	5,77	38,10	5,95	41,93	4,97	2,71**
Pozitīva audzināšana	23,0	3,69	21,97	4,37	24,10	2,49	2,29*
Slikta uzraudzība	18,1	4,90	19,30	4,97	17,00	4,62	-1,86
Pretrunīga disciplinēšana	14,8	3,35	14,97	3,07	14,63	3,66	-0,38
Fiziska sodīšana	4,65	1,47	4,77	1,25	4,53	1,68	-0,61
<u>Vecāku kompetences izjūta</u>							
Apmierinātība	25,2	4,37	25,03	4,11	25,37	4,68	0,29
Efektivitāte	26,5	3,68	26,00	4,17	27,17	3,09	1,23
Kopējā vecāku kompetences izjūta	51,7	6,64	51,03	6,66	52,53	6,64	0,87

*p < 0,05, **p < 0,01

t-Stjudenta kritērijs salīdzinot māšu un tēvu rādītājus

Lai atbildētu uz pirmo pētījuma jautājumu – *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām*, tika aprēķināti Pīrsona korelācijas koeficienti starp katru audzināšanas pieeju un vecāku kompetences izjūtu visiem vecākiem kopā (skat. 2.tabulu).

2.tabula. Vecāku kompetences izjūtas un vecāku audzināšanas pieeju Pīrsona korelācijas koeficienti ($N=60$)

Audzināšanas pieejas	Vecāku kompetences izjūta		Kopējā vecāku kompetences izjūta
	Apmierinātība	Efektivitāte	
Iesaistīšanās	0,13	0,40**	0,31*
Pozitīva audzināšana	0,10	0,37**	0,27*
Slikta uzraudzība	-0,22	-0,29*	-0,30*
Pretrunīga disciplinēšana	-0,31*	0,01	-0,20
Fiziska sodīšana	-0,09	-0,20	-0,17

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Kā redzams 2. tabulā pastāv statistiski nozīmīga saistība starp audzināšanas pieeju iesaistīšanās apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, $r = 0,40$, $p < 0,01$ un kopējo vecāku kompetences izjūtu, $r = 0,31$, $p < 0,05$. Vecāku biežāka palīdzēšana bērnam un iesaistīšanās bērna audzināšanā, bērna iniciatīvas veicināšana, ir saistīta ar augstāku priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā un augstāku vecāku kompetences izjūtu.

Statistiski nozīmīga pozitīva saistība pastāv starp audzināšanas pieeju pozitīvas audzināšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, $r = 0,37$, $p < 0,01$, un kopējo vecāku kompetences izjūtu, $r = 0,27$, $p < 0,05$. Pozitīva audzināšana ietver emocionālo attieksmi pret bērnu, pieņemšanu, pozitīvu stimulu lietošanu. Vecāku audzināšanā pielietotās iepriekš minētās metodes, ir saistītas ar vecāku priekšstatu par savu efektivitāti, t.i, viņu priekšstatu par savām spējām risināt ar bērna audzināšanu saistītās problēmas.

Negatīva saistība pastāv starp audzināšanas pieeju sliktas uzraudzības apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, $r = -0,29$, $p < 0,05$, un kopējo vecāku kompetences izjūtu, $r = -0,30$, $p < 0,05$. Var secināt, ka vecāku neatbildība audzināšanā, bērna gaitu nekontrolēšana ir saistīta ar zemāku vecāku apmierinātību un priekšstatu par savu efektivitāti. Kā arī negatīva statistiski nozīmīga saistība pastāv starp audzināšanas pieeju pretrunīgas disciplinēšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas apmierinātības apakšskalu, $r = -0,31$, $p < 0,05$, respektīvi, vecāku nekoncekventas disciplinēšanas metodes, kas

ietver vecāku nespēju izvirzīt konkrētus noteikumus un ievērot tos, ir saistīta ar zemu apmierinātību un gandarījumu vecāku lomā.

Lai atbildētu uz pētījuma otro jautājumu – *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām mātēm*, tika aprēķināti Pīrsona korelācijas koeficienti starp mātes audzināšanas pieejām un kompetences izjūtu (skat. 3.tabulu).

3.tabula. Vecāku kompetences izjūtas un vecāku audzināšanas pieeju Pīrsona korelācijas koeficienti mātēm ($n=30$)

Audzināšanas pieejas	Vecāku kompetences izjūta		
	Apmierinātība	Efektivitāte	Kopējā vecāku kompetences izjūta
Iesaistīšanās	0,11	0,17	0,16
Pozitīva audzināšana	0,19	0,23	0,24
Slikta uzraudzība	-0,35	-0,18	-0,33
Pretrunīga disciplinēšana	-0,31	0,09	-0,18
Fiziska sodīšana	-0,08	-0,15	-0,13

Rezultāti rāda, ka starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieeju rādītājiem mātēm nepastāv statistiski nozīmīga saistība.

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu – *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām tēviem*, tika aprēķināti Pīrsona korelācijas koeficienti (skat. 4.tabulu).

4.tabula. Vecāku kompetences izjūtas un vecāku audzināšanas pieeju Pīrsona korelācijas koeficienti tēviem ($n = 30$)

Audzināšanas pieejas	Vecāku kompetences izjūta		Kopējā vecāku kompetences izjūta
	Apmierinātība	Efektivitāte	
Iesaistīšanās	0,14	0,51**	0,40*
Pozitīva audzināšana	0,03	0,39*	0,26
Slikta uzraudzība	-0,07	-0,32	-0,25
Pretrunīga disciplinēšana	-0,31	-0,04	-0,22
Fiziska sodīšana	-0,11	-0,25	-0,22

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Kā redzams 4.tabulā pastāv statistiski nozīmīga saistība starp audzināšanas pieeju iesaistīšanās apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, $r = 0,51$, $p < 0,01$, un kopējo vecāku kompetences izjūtu, $r = 0,40$, $p < 0,05$. Secinot, lielāka tēva iesaistīšanās, palīdzēšana, bērna iniciatīvas veicināšana, ieinteresētība bērna izrādītajās aktivitātēs ir saistīta ar augstāku tēvu priekšstatu par savu efektivitāti tēva lomā, un augstāku tēvu kompetences izjūtu.

Pastāv statistiski nozīmīga pozitīva saistība starp audzināšanas pieeju pozitīvas audzināšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu tēviem, $r = 0,39$, $p < 0,05$. Tātad, pozitīvāki audzināšanas paņēmieni audzināšanā ir saistīti ar augstāku tēvu priekšstatu par savu efektivitāti tēva lomā.

Tātad, lai atbildētu uz pētījuma jautājumu kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām tēviem, jāsecina, ka pastāv pozitīva saistība starp vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu un iesaistīšanos, kopējo vecāku kompetences izjūtu un iesaistīšanās apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu un pozitīvas audzināšanas apakšskalu.

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu – *vai pastāv atšķirība starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni* tika veikta vienfaktora dispersiju analīze (skat. 5.tabulu).

5.tabula. Atšķirības starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni (N = 60)

	Mainīgie lielumi	F	p
<hr/>			
Audzināšanas pieejas	Iesaistīšanās	1,04	0,36
	Pozitīvā audzināšana	1,47	0,24
	Slikta uzraudzība	2,60	0,08
	Pretrunīga disciplinēšana	0,56	0,58
	Fiziska sodīšana	0,47	0,63
<hr/>			
Vecāku kompetences izjūta	Apmierinātība	0,66	0,52
	Efektivitāte	0,83	0,44
	Vecāku kompetences izjūta kopā	1,10	0,34
<hr/>			

Kā redzams 5.tabulā, nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem ar dažādu bērnu skaitu ģimenē. Tātad, lai atbildētu uz pētījuma jautājumu vai pastāv atšķirība starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni, jāsecina, ka atšķirības nepastāv.

Iztirzājums

Pētījuma mērķis bija izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām. Pētījumā tika iekļautas 30 ģimenes – (30 tēvi un 30 mātes), kurās vismaz viens bērns ir vecumā no 7 līdz 11 gadiem. Bija 7 ģimenes, kurās bija 1 bērns, 15 ģimenes ar 2 bērniem un 8 ģimenes ar 3 bērniem.

Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām*, var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīga pozitīva saistība starp iesaistīšanās apakšskalu un efektivitātes apakšskalu. Kas norāda, ka vecāku biežāka palīdzēšana, iesaistīšanās, bērna iniciatīvas veicināšana ir saistīta ar augstāku vecāku priekšstatu par savu efektivitāti.

Statistiski nozīmīga pozitīva saistība pastāv starp iesaistīšanās apakšskalu un kopējo vecāku kompetences izjūtu. Jo augstāka iesaistīšanās, jo augstāka kompetences izjūta vecākiem, augstāk vērtē vecāki savu efektivitāti vecāku lomā. Tas nozīmē, ka, vecāku rūpes, iesaistība bērnu audzināšanā ir saistīta ar augstāku vecāku priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā. Šie iegūtie rezultāti atbilst citos pētījumos iegūtajām atziņām, ka, ja vecāki labāk jūtas savā lomā, tad arī iesaistīšanās būs pozitīvāka, ka augstāka vecāku kompetences izjūta ir saistīta ar lielāku gandarījumu, ko vecāki izjūt no saskarsmes ar bērnu, un lielāku pārliecību par savām audzināšanas spējām, kas ir noteicošais motivators iesaistīties bērna audzināšanā (Berga, Tiltiņa, Buša, un Dūselis, 2005).

Statistiski nozīmīga pozitīva saistība pastāv starp pozitīvas audzināšanas apakšskalu un efektivitātes apakšskalu. Pozitīva audzināšana ietver emocionālo attieksmi pret bērnu, pieņemšanu, pozitīvu stimulu lietošanu. Ja vecāki audzināšanā pielieto iepriekš minētās metodes, tad arī vecāki vērtē sevi kā efektīvākus savā lomā, t. i. kā kompetentākus, spējīgākus risināt ar bērna audzināšanu saistītās problēmas un zinošākus audzināšanas jautājumos. Abpusēji iespējamu saistību apliecina arī iepriekš veiktie pētījumi, ka augstāks pašefektivitātes līmenis veicina sirsnīguma izrādīšanu attiecībās ar bērnu (Hann, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Saistība parādās arī starp pozitīvas audzināšanas apakšskalu un kopējo vecāku kompetences izjūtu (gan priekšstatu par savu efektivitāti, gan apmierinātību). Kā iepriekš minēts, vecāku lielāka iejūtība un atsaucība ir saistīta ar pozitīvāku vecāku priekšstatu par savu efektivitāti.

Apskatot rezultātus starp sliktas uzraudzības apakšskalu un efektivitātes apakšskalu, var vērot, ka pastāv negatīvi statistiski nozīmīga saistība. Tātad, augstāka sliktā uzraudzība saistīta ar zemāku vecāku priekšstatu par savu efektivitāti. Respektīvi, ja bērns netiek mīlēts, aizsargāts, viņa gaitas netiek kontrolētas, tad vecāki neuzskata, ka spētu veikt darbības kas ir saistītas ar audzināšanu, uzskata, ka nespēj risināt problēmas un nav zinoši audzināšanas jautājumos.

Negatīva korelācija parādās arī starp sliktas uzraudzības apakšskalu un kopējo vecāku kompetences izjūtu. Jo augstāki rādītāji sliktas uzraudzības skalā, jo zemāka vecāku kompetences izjūta. Secinot, līdzīgi kā iepriekš, augstāka vecāku neatbildība audzināšanā, bērna gaitu nekontrolēšana ir saistīta ar zemāku vecāku kompetences izjūtu. Vairākos pētījumos ir atklāta vecāku kompetences izjūtas negatīva saistība ar vecāku pārmērīgi negatīvu reaģēšanu uz bērna uzvedību (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009; Rogers & Matthews, 2004). Šo atklājumu var skaidrot divējādi – pirmkārt, vecāku pārmērīgi emocionāla un

neefektīva reaģēšana uz bērna kļūdām un negatīvām uzvedības tendencēm var pasliktināt savstarpējās vecāku-bērnu attiecības un bērna uzvedību, un tas, savukārt, var veicināt vecāku kompetences izjūtas pazemināšanos, otrkārt, vecāku nespēja būt efektīvam audzinātājam vai subjektīvi zema audzināšanas kompetences izjūta var izsaukt pārmērīgu reakciju uz bērna uzvedību (Rogers & Matthews, 2004).

Kā arī negatīva saistība parādās starp sliktas uzraudzības apakšskalu un efektivitātes apakšskalu. Jo augstāka sliktā uzraudzība, jo zemāka pašefektivitāte. Respektīvi, vecāku zemas uzraudzības prasības, maza atbildības sajūta ir saistīta ar mazāku pārliecību, ka viņi spēj efektīvi veikt darbības, kas saistītas ar bērna audzināšanu. Abpusēja saistība parādās arī iepriekš veiktā pētījumā. Cilvēkiem ar zemu pašefektivitāti ir tendence izvairīties no konkrētu mērķu uzstādīšanas savā uzvedībā (Schunk, 1990, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), kas arī var novest pie kļūdainas audzināšanas ar noslieci pārmērīgi negatīvi reaģēt uz bērna uzvedību (Coleman & Karraker, 1997, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009).

Negatīva statistiski nozīmīga saistība ir arī starp pretrunīgas disciplinēšanas apakšskalu un apmierinātības apakšskalu. Jo augstāki rādītāji pretrunīgajā disciplinēšanā, jo zemāki rādītāji vecāku apmierinātības skalā. Tātad, vecāku nespēja audzināšanā lietot konsekventas disciplinēšanas metodes, kas ietver vecāku spēju izvirzīt konkrētus noteikumus un ievērot tos, ir saistītas ar zemāku apmierinātību un gandarījumu vecāku lomā.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām mātēm* var secināt, ka statistiski nozīmīgas saistības starp mātes kompetences izjūtu un audzināšanas pieejām nepastāv. Iepriekš veiktajos pētījumos minēts, ka vecāku pašefektivitāte ir pozitīvi saistīta ar mātes spēju nodrošināt bērnam adaptīvu, stimulējošu un audzinošu vidi (Locke & Prinz, 2002, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar mātes atsaucīgumu pret bērnu (Donovan, Leavitt, & Walsh, 1990, kā minēts Haan, Prinzie, Dekovic, 2009), ar mātes iejūtību pret bērnu un mātes konsekventu uzvedību (Asscher, Hermanns, & Dekovic, 2008, kā minēts Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar sirsnīgu mātes attieksmi pret bērnu (Haan, Prinzie, & Dekovic, 2009), ar mātes aktīvu iesaistīšanos bērna audzināšanā un bērna problēmu risināšanā (Kuhn & Carter, 2006).

Kā iemeslu tam, ka šajā pētījumā nepastāv statistiski nozīmīgas saistības, var minēt to, ka grupas izlase ir par mazu, bet palielinot izlasi, iespējams, būtu statistiski nozīmīga saistība. Iespējams, jāmin arī vecāku lomu atšķirības. Latvijā gadiem ilgi sievietes pavadījušas vairāk laika kopā ar saviem bērniem nekā vīrieši. Iespējams, tādēļ mātes bērnu audzināšanu uztver kā pašsaprotamu un bieži nemaz nevērtē savu efektivitāti vai apmierinātības izjūtu vecāku

lomā, jo tas ilgstoši ir bijis tieši sieviešu pienākums. Tomēr, mūsdienās bērnu audzināšanā arvien vairāk iesaistās arī tēvi, pavada vairāk kopā brīvo laiku, apmeklē izglītojošus kursus, utml. Tā kā vīriešiem šī iesaistīšanās bērna audzināšanā ir samērā nesen, līdz ar to iespējams, viņi vairāk cenšas, piedomā un vērtē savu efektivitāti un apmierinātības izjūtu tēvu lomā.

Vecāku kompetences izjūta un vecāku audzināšanas aptauju rādītāji tēviem ir atšķirīgāki kā mātēm, kas, iespējams, skaidrojams ar atšķirīgajām vecāku lomām bērna audzināšanā .

Tēviem parādās, ka statistiski nozīmīga pozitīva saistība ir starp iesaistīšanās apakšskalu un efektivitātes apakšskalu, iesaistīšanās apakšskalu un kopējo kompetences izjūtu. Ženevjēva Bušarda (Genevieve Bouchard) ar kolēģiem pētījumā konstatēja, ka vecāku kompetences izjūta veicina vecāku iekšējo motivāciju mijiedarboties ar bērnu un lielāku iesaistīšanos bērna audzināšanā (Bouchard et al., 2007). Īpaši šīs saistības bija izteiktas tēviem (Minton & Pasley, 1996, kā minēts Bouchard et al., 2007).

Tika konstatēta arī pozitīva saistība starp pozitīvās audzināšanas apakšskalu un efektivitātes apakšskalu tēviem. Var secināt, ka tēva iesaistīšanās, palīdzēšana, bēna iniciatīvas veicināšana, ir saistīta ar augstāku tēva priekšstatu par savu efektivitāti tēva lomā un, jo pozitīvāki audzināšanas paņēmieni tiek izmantoti audzināšanā, jo augstāk tēvi vērtē savu efektivitāti tēva lomā. Arī šeit varētu būt abpusēja saistība, jo, ja tēvs nebūs kompetents, spējīgs risināt problēmas un zinošs audzināšanas jautājumos, jo negatīvākas audzināšanas pieejas tiks pielietotas audzināšanā.

Arī iepriekš veiktie pētījumi parāda, ka vecāku pašefektivitāte ir pozitīvi saistīta ar tēvu lielāku iesaistīšanos bērna audzināšanā (Bouchard et al., 2007).

Atbildot uz trešo pētījuma jautājumu *vai pastāv atšķirība starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni*, var secināt, ka nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu starp vecākiem ar dažādu bērnu skaitu ģimenē.

Pētījuma trešais jautājums tik izvirzīts, jo izlasē bija iekļauti vecāki ar dažādu bērnu skaitu ģimenē. Bija 7 ģimenes, kurās bija 1 bērns, 15 ģimenes ar 2 bērniem un 8 ģimenes ar 3 bērniem. Kā arī atsaucoties uz iepriekš veiktajiem pētījumiem atklājās, ka arī bērnu skaits nosaka vecāku kompetences izjūtas līmeni. Kā minēts iepriekš veiktajos pētījumos, vienīgā bērna vecāki vidēji vairāk uztraucas par savu spēju tikt galā ar savu bērnu nekā vairāku bērnu vecāki (Stallard, 1993, kā minēts McLaughlin & Harrison, 2006). Tomēr šajā pētījumā šādas atšķirības konstatētas netika.

Nobeigums

Jau 20. gadsimta vidū psihologi sāka vairāk pievērsties pētījumiem par bērnu audzināšanu, jo jau tajā laikā tika konstatētas saistības starp bērnu-vecāku mijiedarbību un bērnu emocionālo un psiholoģisko labklājību (Freeman & Grayson, 1955, Harris, Gough, & Martin, 1950, Mark, 1953, Miles, 1945, Radke, 1946, kā minēts Schaefer & Bell, 1957).

Pētījumos par bērnu audzināšanu tika izdalīti atsevišķi audzināšanas stili – autoritārais, autoritatīvais un visatļaujošais (Baumrind, 1967), kā arī tika pētīta audzināšanas pieeju saistība ar bērnu attīstību. Ja audzināšanas stili nosaka vispārējo emocionālo klimatu mājās, tad audzināšanas pieejas apraksta konkrēto vecāku rīcību un uzvedību (Darling & Steinberg, 1993, kā minēts Shelton, Frick, & Wootton, 1996).

Šajā pētījumā tika izmantots Karenas Šeltonas, Pola Frika un Džeinas Vūtonas (Karen K. Shelton, Paul J. Frick, & Jane Wootton) audzināšanas pieeju modelis, kas ietver sevī piecas audzināšanas pieejas (Shelton, Frick, & Wootton, 1996). Šīs audzināšanas pieejas ir: 1) Iesaistīšanās – sarunāšanās ar bērnu, kopīga darbošanās, savstarpēja atklātība, izpalīdzīgums; 2) Pozitīva audzināšana – uzslavēšana, apbalvošana, komplimentu izteikšana, apskaušana; 3) Slikta uzraudzība – noteikumu neievērošana, kontroles trūkums, informācijas trūkums par bērna atrašanās vietu; 4) Pretrunīga disciplinēšana – draudu neīstenošana, sodu trūkums, sodīšanas atkarība no vecāka garastāvokļa; 5) Fiziska sodīšana – sišana, pēršana.

Vecāku kompetences izjūta tiek definēta kā personas apmierinātība un priekšstats par savu efektivitāti vecāku lomā (Johnston & Mash, 1989). Vecāku kompetences izjūta ietver sevī divus aspektus: vecāku pašefektivitāti jeb vecāku priekšstatu par savu efektivitāti vecāku lomā, un apmierinātības izjūtu, ko vecāki iegūst audzinot bērnu (Johnston & Mash, 1989; Ohan, Leung, & Johnston, 2000). Pašefektivitāte ir „vecāku kompetences izjūtas instrumentālā dimensija, kas norāda pakāpi, kādā vecāks jūtās kompetents, spējīgs risināt problēmas un zinošs audzināšanas jautājumos” (Johnston & Mash, 1989, 173). Apmierinātība ar vecāku lomu ir „afektīvā dimensija, kas norāda, kādā mērā vecāki nejūtas frustrēti, trauksmaini un vāji motivēti vecāku lomai” (Johnston & Mash, 1989, 173). Precizējot, apmierinātība nosaka, vai cilvēki jūtas apmierināti, gandarīti vecāku lomā.

Pētījumos tika atklāta saistība starp vecāku pašefektivitāti un viņu mijiedarbību ar bērniem, tajā skaitā audzināšanas pieejām, kuras vecāki pielieto, un vispārējo motivāciju iesaistīties bērna audzināšanā (Kuhn & Carter, 2006; Rogers & Matthews, 2004; Bouchard et al., 2007 u. c.). Vecāku pašefektivitāte ir saistīta ar efektīvām audzināšanas pieejām (McLaughlin & Harrison, 2006) un sirsnīgu attieksmi pret bērnu (Haan, Prinzie, & Dekovic,

2009). Ženevjēva Bušarda (Genevieve Bouchard) ar kolēģiem pētījumā konstatēja, ka vecāku pašefektivitāte veicina vecāku iekšējo motivāciju mijiedarboties ar bērnu, lielāku iesaistīšanos bērna audzināšanā un efektīvāku audzināšanas pieeju izmantošanu (Bouchard et al., 2007).

Šī pētījuma mērķis bija izpētīt saistības starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām. Latvijā veiktajos pētījumos par vecāku un bērnu mijiedarbību šis aspekts līdz šim nebija pētīts. Citu valstu pētījumos tiek lietotas dažādas metodes, kuras vērsta uz vecāku priekšstatu par savu efektivitāti noteikšanu, kā arī ir izmantotas citas skalas audzināšanas pieeju noteikšanai, pētīti citi vecuma posmi vai specifiskas izlases, piemēram, hiperaktīvi bērni vai bērni ar autismu. Šajā pētījumā tika pētīti vecāku kompetences izjūtas abi aspekti (gan apmierinātība, gan priekšstats par savu efektivitāti), kā arī tika apskatīta šo aspektu saistība ar audzināšanas pieejām. Šim nolūkam tika izmantota Alabamas audzināšanas aptauja. Pētījumā piedalījās vecāki, kuru bērni ir vecumā no 7-11 gadiem bez novērotām slimībām vai uzvedības problēmām. Atšķirībā no citiem pētījumiem, šajā pētījumā tika pievērsta uzmanība vecāku kompetences izjūtas saistībām ar audzināšanas pieejām gan vecākiem kopā, gan arī šīs saistības atsevišķi tēviem un mātēm.

Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām*, tika secināts, ka vecākiem kopā ir statistiski nozīmīga pozitīva saistība starp audzināšanas pieeju iesaistīšanās apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, un kopējo vecāku kompetences izjūtu, audzināšanas pieeju pozitīvas audzināšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, un kopējo vecāku kompetences izjūtu. Negatīva saistība pastāv starp audzināšanas pieeju sliktas uzraudzības apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, un kopējo vecāku kompetences izjūtu. Kā arī negatīva statistiski nozīmīga saistība pastāv starp audzināšanas pieeju pretrunīgas disciplinēšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas apmierinātības apakšskalu.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām mātēm* var secināt, ka statistiski nozīmīgas saistības starp mātes kompetences izjūtu un audzināšanas pieejām nepastāv. Kā iemeslu tam var minēt to, ka grupas izlase ir par mazu, bet palielinot izlasi, iespējams, būtu statistiski nozīmīga saistība. Iespējams, jāmin arī vecāku lomu atšķirības. Latvijā gadiem ilgi sievietes pavadījušas vairāk laika kopā ar saviem bērniem nekā vīrieši. Iespējams, tādēļ mātes bērnu audzināšanu uztver kā pašsaprotamu un bieži nemaz nevērtē savu efektivitāti vai apmierinātības izjūtu vecāku lomā, jo tas ilgstoši ir bijis tieši sieviešu pienākums. Tomēr, mūsdienās bērnu audzināšanā arvien vairāk iesaistās arī tēvi, pavada vairāk kopā brīvo laiku, apmeklē

izglītojošus kursus, utml. Tā kā vīriešu iesaistīšanās bērna audzināšanā ir samērā nesen pastiprinājusies, līdz ar to, iespējams, viņi vairāk cenšas, piedomā un vērtē savu efektivitāti un apmierinātības izjūtu tēvu lomā.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu *kāda saistība pastāv starp vecāku kompetences izjūtu un vecāku audzināšanas pieejām tēviem var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīga pozitīva saistība starp audzināšanas pieeju iesaistīšanās apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu, un kopējo vecāku kompetences izjūtu, kā arī starp audzināšanas pieeju pozitīvas audzināšanas apakšskalu un vecāku kompetences izjūtas efektivitātes apakšskalu.*

Atbildot uz trešo pētījuma jautājumu- *vai pastāv atšķirība starp vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu vecākiem, kuriem ir viens, divi un trīs bērni, tika konstatēts, ka nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības vecāku audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtai starp ģimenēm ar dažādu bērnu skaitu.*

Pētījuma ierobežojumi, iespējams, bija tādi, ka grupas izlases bija par mazu. Vēl, pastāv varbūtība, ka vecāki sniedza sociāli vēlamas atbildes, kas arī ietekmēja rezultātus.

Tālāki pētījumi būtu nepieciešami, lai pētītu un skaidrotu atšķirības starp audzināšanas pieejām un vecāku kompetences izjūtu tēviem un mātēm. Pastāv iespēja, ka ir vairāki faktori, kas ietekmē saistību, kā piemēram, bērna dzimums, iepriekš pieņemtais ģimenes modelis savā ģimenē, mātes un tēvu izglītības līmenis, mātes un tēvu vecums un apmierinātība ar laulību.

Izmantotās literatūras saraksts

- Asscher, J. J., Hermanns, J. M. A., & Dekovic', M. (2008). Effectiveness of the Home-Start parenting support program: Behavioral outcomes for parents and children. *Infant Mental Health Journal, 29*, 95–113.
- Bailey, J. A., Hill, K. G., & Oesterle, S., & Hawkins, D. (2009). Parenting practices and problem behavior across three generations: Monitoring, harsh discipline, and drug use in the intergenerational transmission of externalizing behavior. *Developmental Psychology, 45*(5), 1214-1226.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist, 37*, 122–147.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, Inc.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology, 25*, 729–735.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Barber, B.K. (1996). Parental psychological control: revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*(6), 3296-3319.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs, 75*, 43-88.
- Berga, G., Tiltiņa, I., Buša, I., Dūšelis, I. (2005). *Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte*. LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija, Latvijas Ģimenes terapeitu biedrība [Online]. Extracted from: <http://www.bm.gov.lv/files/text/petijums.doc> [2009, December 30].
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83–96.
- Breslava, G.(1999). Psiholoģijas vārdnīca. Rīga : Mācību grāmata.
- Bogenschneider, K., Small, S.A., & Tsay, J.C. (1997). Child, parent and contextual influences on perceived parenting competence among parents of adolescents. *Journal of Marriage and the Family, 59*, 345–362.
- Bouchard, G., Lee, C. M., Asgary, V., & Pelletier, L. (2007). Fathers' motivation for involvement with their children: A self-determination theory perspective. *Fathering, 5*(1), 25-41.

- Bouchard, T. J. (2004). Genetic influence on human psychological traits. *Current Directions in Psychological Science, 13*, 148–151.
- Bouchard, T. J., & Loehlin, J. C. (2001). Genes, evolution, and personality. *Behavior Genetics, 31*, 243–273.
- Bugental, D. B., Blue, J., & Cruzcosa, M. (1989). Perceived control over caregiving outcomes: Implications for child abuse. *Developmental Psychology, 25*, 532–539.
- Bugental, D. B., & Cortez, V. L. (1988). Physiological reactivity to responsive and unresponsive children as moderated by perceived control. *Child Development, 59*, 686–693.
- Bouchard, G., Lee, C. M., Asgary, V., & Pelletier, L. (2007). Fathers' motivation for involvement with their children: A self-determination theory perspective. *Fathering, 5*(1), 25–41.
- Campis, L. K., Lyman, R. D., & Prentica-Dunn, S. (1986). The Parental Locus of Control Scale: Development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology, 15*, 260–267.
- Capaldi, D. M., & Patterson, G. R. (1994). Interrelated influences of contextual factors on antisocial behavior in childhood and adolescence for males. In D. C. Fowles, P. Sutker, & S. H. Goodman (Eds.), *Progress in experimental personality and psychopathology research* (pp. 165–198). New York: Springer.
- Clerkin, S. M., Marks, D. J., Policaro, K. L., & Halperin, J. M. (2007). Psychometric properties of the Alabama parenting questionnaire – preschool revision. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*(1), 19–28.
- Cornell, A. H. & Frick, P. J. The moderating effects of parenting styles in the association between behavioral inhibition and parent-reported guilt and empathy in preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*(3), 305–318.
- Coleman, P.K., & Karraker, K.H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review, 18*, 47–85.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review, 18*, 47–85.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal, 24*, 126–148.
- Cutrona, C. E., & Troutman, B. R. (1986). Social support, infant temperament, and parenting self-efficacy: A mediational model of postpartum depression. *Child Development, 57*, 1507–1518.

- Dalton, W. T. III, Frick-Horbury, D., & Kitzmann, K. M. (2006). Young adults' retrospective reports of parenting by mothers and fathers: Associations with current relationship quality. *The Journal of general Psychology, 133*(1), 5-18.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.
- Donenberg, G., & Baker, B.L. (1993) The impact of young children with externalizing behavior on their families. *Journal of Abnormal Child Psychology, 21*, 179-198.
- Donovan, W. A., Leavitt, L. A., & Walsh, R. O. (1990). Maternal self- efficacy: Illusor control and its effect on susceptibility to learned helplessness. *Child Development, 61*, 1638-1647.
- Duvander, A. Z. E. (1999). The Transition from Cohabitation to Marriage: A Longitudinal Study of the Propensity to Marry in Sweden in the Early 1990s. *Journal of Family Issues, 20*, 698-717.
- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, P. J. (2006). Psychometric properties of the Alabama Parenting Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies, 15*(5), 597-616.
- Falbo, T., & Polit, D.F. (1986). Quantitative review of the only child literature: Research evidence and theory development. *Psychological Bulletin, 100*, 176-189.
- Forehand, R., Thomas, A. M., Wierson, M., Brody, G., & Fauber, R. (1990). Role of maternal functioning and parenting skills in adolescent functioning following parental divorce. *Journal of Abnormal Psychology, 99*(3), 278-283.
- Frank, S., Hole, C. B., Jacobson, S., Justkowski, R., & Huyck, M. (1986). Psychological predictors of parents' sense of confidence and control and self-versus child-focused gratifications. *Developmental Psychology, 22*, 348-355.
- Freeman, R. V., & Grayson, H. M. (1955). Maternal attitudes in schizophrenia.
- Gondoli, D. M., & Silverberg, S. B. (1997). Maternal emotional distress and diminished responsiveness: The mediating role of parenting efficacy and parental perspective taking. *Developmental Psychology, 33*, 861-868.
- Goodnow, J. J., & Collins, W. A. (1990). *Development according to parents: The nature, sources, and consequences of parents' ideas*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T., & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors, 14*(2), 174-184.

- Haan, A. D., Prinzie, P. & Dekovic, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence. *Development Psychology*, 45(6), 1695-1707.
- Harwood, K., McLean, N., & Durkin, K. (2007). First-time mothers' expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences? *Developmental Psychology*, 43(1), 1-12.
- Harris, D. B., Gough, H. G., & Martin, W. E. (1950). Children's ethnic attitudes: II. Relationship to parental beliefs concerning child training. *Child Development*, 21, 169-181.
- Hassall, R., Rose, J., & McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: The effects of parental cognitions in relations to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 40-418.
- Herrick, E. K., Nussbaum, R., Holtzman, N. A., & Wissow, L. (2004). Asking fathers: a study of psychosocial adaptation. *Haemophilia*, 10, 582-589.
- Jackson, A. P., & Huang, C. C. (2000). Parenting stress and behavior among single mothers of preschoolers: The mediating role of self-efficacy. *Journal of Social Service Research*, 26(4), 29-42.
- Johnston, C. & Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18(2), 167-175.
- Johnston, C., & Mash, E.J. (2001). Families of children with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Review and recommendations for future research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 183-207.
- Johnston, C., & Patenaude, R. (1994). Parent attributions for inattentive-overactive and oppositional-defiant child behaviors. *Cognitive Therapy and Research*, 18, 261-275.
- Kalniņa, L. (2006). Saistība starp mātes audzināšanas pieejām un uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroma (UDHS) pazīmēm dēliem 8 – 11 gadu vecumā. (Maģistra darbs).
- Kendler, K. S. (1996). Parenting: A genetic-epidemiological perspective. *American Journal of Psychiatry*, 153, 11-20.
- Kendler, K. S., & Baker, J. H. (2007). Genetic influences on measures of the environment: A systematic review. *Psychological Medicine*, 37, 615-626.
- Kim, S. Y. & Ge, X. (2000). Parenting practices and adolescent depressive symptoms in Chinese American families. *Journal of Family Psychology*, 14(3), 420-435.

- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Boris, N. W., Smyke, A. T., Cornell, A. H., Farrell, J. M., & Zeanah, C. H. (2006). Callous-unemotional features, behavioral inhibition, and parenting: independent predictors of aggression in a high-risk preschool sample. *Journal of Child and Family Studies, 15*, 745-756.
- Krishnakumar, A. & Black, M. M. (2003). Family process within three-generation households and adolescent mothers' satisfaction with father involvement. *Journal of Family Psychology, 17*(4), 488-498.
- Kuhn, J. C. & Carter, A. S. (2006). Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American Journal of Orthopsychiatry, 76*(4), 546-575.
- Kurdek, L.A. (1998). Prospective predictors of parenting satisfaction for fathers and mothers with young children. *Journal of Family Psychology, 12*, 56-65.
- Locke, L. M., & Prinz, R. J. (2002). Measurement of parental discipline and nurturance. *Clinical Psychology Review, 22*, 895-929.
- Lovejoy, M.C., Verda, M.R., & Hays, C.E. (1997). Convergent and discriminant validity of measures of parenting efficacy and control. *Journal of Clinical Child Psychology, 26*, 366-376.
- Mark, J. C. (1953). The attitudes of the mothers of male schizophrenics toward child behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 48*, 185-189.
- Mash, E.J., & Johnston, C. (1983). Parental perceptions of child behavior problems, parenting self-esteem, and mothers reported stress in younger and older hyperactive and normal children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 51*, 86-99.
- Mash, E.J., & Johnston, C. (1983). The prediction of mothers' behavior with their hyperactive children during play and task situations. *Child and Family Behavior Therapy, 5*, 1-14.
- Mash, E.J., & Johnston, C. (1990). Determinants of parenting stress: Illustrations from families of hyperactive children and families of physically abused children. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 313-328.
- McCoy, M. G., Frick, P. J., Loney, B. R., & Ellis, M. L. (1999). The potential mediating role of parenting practices in the development of conduct problems in a clinic-referred sample. *Journal of Child and Family Studies, 8*(4), 477-494.
- McLaughlin D. P. & Harrison, C. A. (2006). Parenting practices of mothers of children with ADHD: The role of maternal and child factors. *Child and Adolescent Mental Health, 11*(2), 82-88.

- McGillicuddy-DeLisi, A. V., & Sigel, I. E. (1995). Parental beliefs. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (pp. 333–358). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Mercer, R.T., & Ferketich, S.L. (1994). Maternal-infant attachment of experienced and inexperienced mothers during infancy. *Nursing Research*, *43*, 344-351.
- Miles, K. A. (1945). Relationship between certain factors in the home background and the quality of leadership shown by children. Unpublished doctor's dissertation, University of Minnesota.
- Minton, C., & Pasley, K. (1996). Fathers' parenting role identity and father involvement: A comparison of nondivorced and divorced, nonresidential fathers. *Journal of Family Issues*, *17*, 26-45.
- Ohan, J. L., Leung, D. W., & Johnston, C. (2000). The parenting sense of competence scale: Evidence of a stable factor structure and validity. *Canadian Journal of Behavioral Science*, *32*(4), 251-261.
- Ozer, E. M. (1995). The impact of childcare responsibility and self-efficacy on the psychological health of professional working mothers. *Psychology of Women Quarterly*, *19*, 315–335.
- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Pisterman, S., Firestone, P., McGrath, P., Goodman, J. T., Webster, I., Mallory, R., & Goffin, B. (1992). The effects of parent training on parenting stress and sense of competence. *Canadian Journal of Behavioral Science*, *24*(1), 41-58.
- Pleck, J. H. (1997). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 66-103). New York: Wiley.
- Porter, C. L. & Hsu, H. (2003). First-time mothers' perceptions of efficacy during the transition to motherhood: Links to infant temperament. *Journal of Family Psychology*, *17*(1), 54-64.
- Prinzle, P., Stams, G. J. J. M., Dekovic', M., Reijntjes, A. H. A., & Belsky, J. (2009). The relation between parent personality and parenting: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*
- Radke, M. J. (1946). Relationship of parental authority to children's behavior and attitudes. *University of Minnesota Institute of Child Welfare Monography*, 1946, No. 22.
- Rochlen, A. B., McKelley, R. A., Suizzo, M. A., & Scaringi, V. (2008). Predictors of relationship satisfaction, psychological well-being, and life satisfaction among stay-at home fathers. *Psychology of Men & Masculinity*, *9*(1), 17-28.

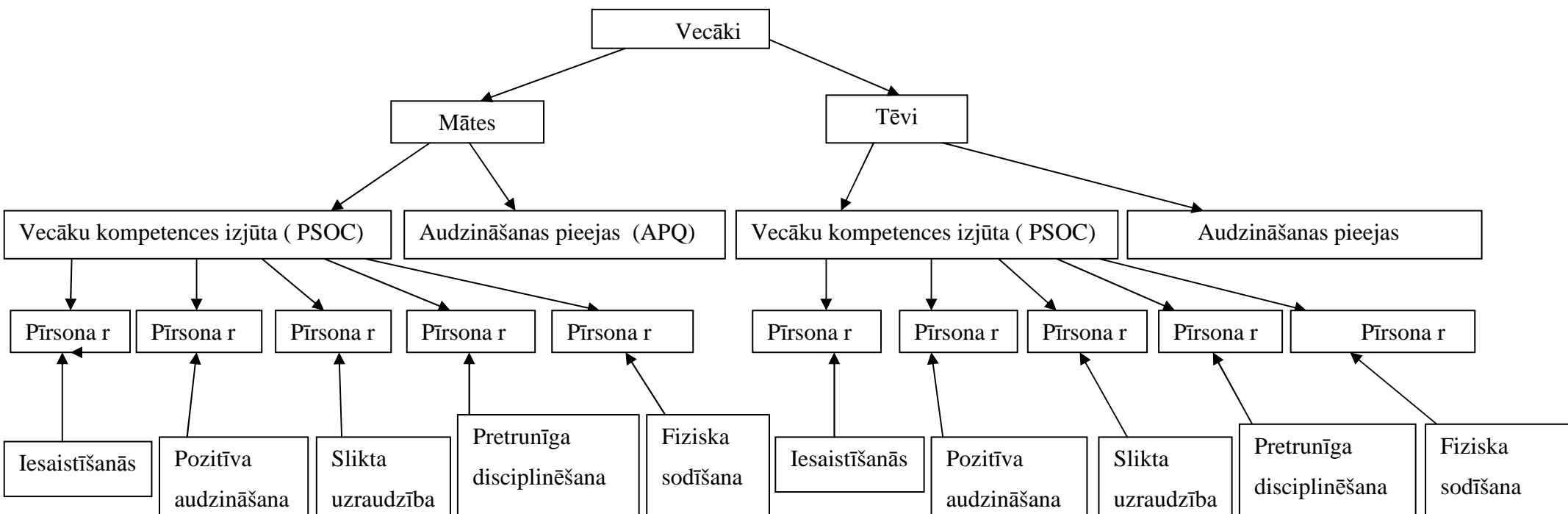
- Rogers, H. & Matthews, J. (2004). The parenting sense of competence scale: Investigation of the factor structure, reliability, and validity for an Australian sample. *Australian Psychologist*, 39 (1), 88-96.
- Roth, G., Assor, A., Niemiec, C. P., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2009). The emotional and academic consequences of parental conditional regard: Comparing conditional positive regard, conditional negative regard, and autonomy support as parenting practices. *Developmental Psychology*, 45(4), 1119-1142.
- Schaeffer, E. S. & Bell, R. Q. (1957). Patterns of attitudes toward child rearing and the family. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 54(3), 391-395.
- Scheel, M. J., & Rieckmann, T. (1998). An empirically derived description of self-efficacy and empowerment for parents of children identified as psychologically disordered. *American Journal of Family Therapy*, 26, 15–27.
- Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational Psychologist*, 25, 71–86.
- Sexton, T. L., & Tuckman, B. W. (1991). Self-beliefs and behavior: The role of self-efficacy and outcome expectations over time. *Personality and Individual Differences*, 12, 725–736.
- Shelton, K. K., Frick, P. J. & Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school-age children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(3), 317-329.
- Shelton, K. H. & Harold, G. T. (2008). Interparental conflict, negative parenting, and children's adjustment: Bridging links between parents' depression and children's psychological distress. *Journal of Family Psychology*, 22(5), 712-724.
- Skreitule-Pikše, I. & Sebre, S. (2008). Vecāku kompetences izjūtas skalas adaptācija Latvijā. *Latvijas Universitātes raksti, 742: psiholoģija*, 67-77.
- Stallard, P. (1993). The behavior of 3-year-old children: Prevalence and parental perception of problem behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 413–421.
- Teti, D. M., O'Connell, M. A., & Reiner, C. D. (1996). Parenting sensitivity, parental depression and child health: The mediational role of parental self-efficacy. *Early Development & Parenting*, 5(4), 237–250.
- Teti, D. M., & Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62, 918–929.

- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parent perceptions and family interactions. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 302–312.
- Wootton, J. M., Frick, P. J., Shelton, K. K., & Silverthorn, P. (1997). Ineffective parenting and childhood conduct problems: The moderating role of callous-unemotional traits. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, Vol. 65(2)*, 301-308.

„Apliecinu, ka šis bakalaura darbs ir _____ oriģināls
darbs.” (vārds, uzvārds)

" _____ " _____ 2010gads. Autora paraksts: _____

Pētījuma shēma

BŪT MĀTES LOMĀ

Vārds _____ Datums _____

Anketā Jums tiek piedāvāta virkne apgalvojumu. Lūdzu, sniedziet atbildi par katru no dotajiem apgalvojumiem, norādot, cik lielā mērā Jūs tam piekrītat vai nepiekrītat.

Ja Jūs **pilnībā piekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtus **PP**

Ja Jūs **piekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtu **P**

Ja Jūs **daļēji piekrītat** (vairāk piekrītat nekā nepiekrītat) apgalvojumam, apvelciet burtus **DP**

Ja Jūs **daļēji nepiekrītat** (vairāk nepiekrītat nekā piekrītat) apgalvojumam, apvelciet burtus **DN**

Ja Jūs **nepiekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtu **N**

Ja Jūs **pilnībā nepiekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtus **PN**

Lūdzu izvēlieties tikai vienu atbilžu variantu!

Lai gan mātes loma varētu sniegt gandarījumu, šobrīd, kamēr mans bērns ir patreizējā vecumā, es jūtos neapmierināta.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es gan vakarā aizmiegu, gan no rīta mostos ar izjūtu, ka daudz ko neesmu paveikusi.	PP	P	DP	DN	N	PN
Dažreiz, kad man vajadzētu būt tai, kura kontrolē situāciju, es jūtos tā, it kā mani kontrolē un manipulē.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es jaunajām māmiņām varētu būt labs paraugs, kam sekot, lai iemācītos to, kas nepieciešams, lai būtu laba māte .	PP	P	DP	DN	N	PN
Būt par māti nemaz nav tik grūti un jebkuru problēmu ir viegli risināt	PP	P	DP	DN	N	PN
Esot kā mātei, grūtības rada tas, ka es nezinu, vai tas, ko es daru, bērnam nāks par labu vai par sliktu.	PP	P	DP	DN	N	PN
Dažreiz man ir izjūta, ka es neko neesmu paveikusi.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es atbilstu saviem uzskatiem par to, kādai vajadzētu būt labai mātei.	PP	P	DP	DN	N	PN
Ja kāds vispār var izprast, kas kaiš manam bērnam, tad tā esmu es.	PP	P	DP	DN	N	PN
Ņemot vērā to, cik ilgi esmu māte, es jūtos ērti un labi šajā lomā.	PP	P	DP	DN	N	PN

Es patiešām ticu, ka man ir visas nepieciešamās prasmes, lai būtu laba māte savam bērnam.	PP	P	DP	DN	N	PN
Mātes loma mani uztrauc un rada trauksmi.	PP	P	DP	DN	N	PN

Paldies!

BŪT TĒVA LOMĀ

Vārds _____ Datums _____

Anketā Jums tiek piedāvāta virkne apgalvojumu. Lūdzu, sniedziet atbildi par katru no dotajiem apgalvojumiem, norādot, cik lielā mērā Jūs tam piekrītat vai nepiekrītat.

Ja Jūs **pilnībā piekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtus **PP**

Ja Jūs **piekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtu **P**

Ja Jūs **daļēji piekrītat** (vairāk piekrītat nekā nepiekrītat) apgalvojumam, apvelciet burtus **DP**

Ja Jūs **daļēji nepiekrītat** (vairāk nepiekrītat nekā piekrītat) apgalvojumam, apvelciet burtus **DN**

Ja Jūs **nepiekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtu **N**

Ja Jūs **pilnībā nepiekrītat** apgalvojumam, apvelciet burtus **PN**

Lūdzu izvēlieties tikai vienu atbilžu variantu!

Lai gan tēva loma varētu sniegt gandarījumu, šobrīd, kamēr mans bērns ir patreizējā vecumā, es jūtos neapmierināts.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es gan vakarā aizmiegu, gan no rīta mostos ar izjūtu, ka daudz ko neesmu paveicis.	PP	P	DP	DN	N	PN
Dažreiz, kad man vajadzētu būt tam, kurš kontrolē situāciju, es jūtos tā, it kā mani kontrolē un manipulē.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es jaunaļiem tēviem varētu būt labs paraugs, kam sekot, lai iemācītos to, kas nepieciešams, lai būtu labs tēvs .	PP	P	DP	DN	N	PN
Būt par tēvu nemaz nav tik grūti un jebkuru problēmu ir viegli risināt	PP	P	DP	DN	N	PN
Esot kā tēvam, grūtības rada tas, ka es nezinu, vai tas, ko es daru, bērnam nāks par labu vai par sliktu.	PP	P	DP	DN	N	PN
Dažreiz man ir izjūta, ka es neko neesmu paveicis.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es atbilstu saviem uzskatiem par to, kādam vajadzētu būt labam tēvam.	PP	P	DP	DN	N	PN
Ja kāds vispār var izprast, kas kaiš manam bērnam, tad tas esmu es.	PP	P	DP	DN	N	PN

Ņemot vērā to, cik ilgi esmu tēvs, es jūtos ērti un labi šajā lomā.	PP	P	DP	DN	N	PN
Es patiešām ticu, ka man ir visas nepieciešamās prasmes, lai būtu labs tēvs savam bērnam.	PP	P	DP	DN	N	PN
Tēva loma mani uztrauc un rada trauksmi.	PP	P	DP	DN	N	PN

Paldies!

Aptauja vecākiem par bērna audzināšanu

Šeit piedāvātie apgalvojumi ļauj izprast vecāku attiecības ar bērniem. Katram apgalvojumam ir doti pieci atbilžu varianti. Iespējams, dažreiz neviens atbildes variants pilnībā neraksturos Jūsu attieksmi pret konkrēto apgalvojumu, tomēr lūdzu izvēlieties to atbildi, kura ir vistuvāk Jūsu uzskatiem (apvelciet vai atzīmējiet 1skaitli).

Lūdzu atbildiet uz visiem turpmākajiem apgalvojumiem. Šeit nav pareizu vai nepareizu atbilžu – svarīgs ir Jūsu viedoklis.

Bērna vārds..... Bērna vecums.....

Anketas aizpildīšanas datums, mēnesis, gads.....

Nr. p.k.	Apgalvojumi	Nekad	Reti	Reizēm	Bieži	Vienmēr
1	Tu draudzīgi aprunājies ar savu bērnu.	1	2	3	4	5
2	Tu savam bērnam pasaki, ka viņš ir izdarījis kādu labu darbu.	1	2	3	4	5
3	Tu draudī sodīt savu bērnu, bet patiesībā to nedari.	1	2	3	4	5
4	Tu brīvprātīgi palīdzi kādās īpašās aktivitātēs, kurās ir iesaistījies Tavs bērns, piemēram, sportā, zēnu skautos/meiteņu gaidās, baznīcas jauniešu grupās, svētdienas skolā.	1	2	3	4	5
5	Tu apbalvo vai dod kaut ko savam bērnam par to, ka viņš ir paklausījis vai labi uzvedies.	1	2	3	4	5
6	Tavs bērns aizmirst Tev atstāt zīmīti vai nepasaka, kur viņš ir aizgājis.	1	2	3	4	5
7	Tu spēlē spēles vai dari kādas citas jautras lietas kopā ar savu bērnu.	1	2	3	4	5
8	Tavs bērns pierunā Tevi, lai Tu viņu nesodi pēc tam, kad viņš/viņa ir izdarījis kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5
9	Tu jautā savam bērnam par viņa skolas dienu.	1	2	3	4	5
10	Tu palīdzi savam bērnam pildīt mājasdarbus.	1	2	3	4	5
11	Tavs bērns vakarā paliek ārā ilgāk, nekā ir norunāts	1	2	3	4	5

12	Tu jūti, ka likt savam bērnam paklausīt Tev sagādā tik daudz grūtību, ka nav vērts to darīt.	1	2	3	4	5
13	Tu izsaki atzinību savam bērnam, ja viņš ir izdarījis kaut ko labu.	1	2	3	4	5
14	Tu iztaujā savu bērnu par viņa plāniem nākošajai dienai.	1	2	3	4	5
15	Tu nodrošini sava bērna nokļūšanu uz kādu nodarbību.	1	2	3	4	5
16	Tu paslavē savu bērnu, ja viņš ir labi uzvedies.	1	2	3	4	5
17	Tavs bērns aiziet pie draugiem, kurus Tu nepazīsti.	1	2	3	4	5
18	Tu noskūpsti vai apskauj savu bērnu, ja viņš ir izdarījis kaut ko labu.	1	2	3	4	5
19	Tavs bērns iet ārā bez noteikta mājās atgriešanās laika.	1	2	3	4	5
20	Tu interesējies par sava bērna draugiem un runā ar viņu par to.	1	2	3	4	5
21	Tavs bērns iet ārā pēc tumsas iestāšanās bez pieaugušā klātbūtnes.	1	2	3	4	5
22	Tu savam bērnam uzlikto sodu (piemēram, ierobežojumus) atcel ātrāk, nekā esi teicis/usi iepriekš.	1	2	3	4	5
23	Tavs bērns palīdz plānot ģimenes aktivitātes, pasākumus.	1	2	3	4	5
24	Tu esi tik aizņemts/a, ka Tu aizmirsti, kur Tavs bērns ir un ko viņš dara.	1	2	3	4	5
25	Tavs bērns netiek sodīts, ja viņš izdara kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5
26	Tu apmeklē skolas/klases vecāku sapulces, vecāku/skolotāju konferences vai kādas citas sapulces sava bērna skolā.	1	2	3	4	5
27	Tu saki savam bērnam, ka Tev patīk, ja viņš palīdz mājas darbos.	1	2	3	4	5
28	Tu nepārbaudi, vai Tavs bērns ir mājās no skolas paredzētajā laikā.	1	2	3	4	5
29	Tu nesaki savam bērnam, uz kurieni Tu dodies.	1	2	3	4	5
30	Tavs bērns pārnāk no skolas stundu vai vairāk vēlāk nekā Tu viņu esi gaidījis/usi.	1	2	3	4	5
31	Sods, kuru Tu uzliec bērnam, ir atkarīgs no Tava garastāvokļa.	1	2	3	4	5
32	Tavs bērns ir mājās bez vecāku uzraudzības.	1	2	3	4	5
33	Tu uzšauj savam bērnam pa dibenu, ja viņš izdarījis kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5
34	Tu ignorē savu bērnu, ja viņš ir slikti uzvedies.	1	2	3	4	5
35	Tu ieplaukā savu bērnu ar roku, ja viņš izdara kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5

36	Tu sodi savu bērnu, liedzot kādas privilēģijas vai naudu.	1	2	3	4	5
37	Tu sodi savu bērnu, aizsūtot viņu uz savu istabu.	1	2	3	4	5
38	Tu sit savu bērnu ar siksnu, rīksti vai kādu citu priekšmetu, ja viņš ir izdarījis kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5
39	Tu klieudz uz savu bērnu, ja viņš ir izdarījis kaut ko sliktu.	1	2	3	4	5
40	Tu mierīgi paskaidro savam bērnam, kāpēc viņa uzvedība bija nepareiza.	1	2	3	4	5
41	Tu lieto pārtraukumu par sodu (piemēram, liec bērnam pārtraukt to, ko viņš dara, liekot sēdēt kādu laiku uz krēsla vai stāvēt istabas stūrī).	1	2	3	4	5
42	Tu uzliec savam bērnam papildus nepatīkamu darbu darīšanu par sodu.	1	2	3	4	5